

ASOCIACE
SOCIÁLNÍCH
PEDAGOGŮ
2025

Sborník

Z KAZUISTICKÝCH A INTERVIZNÍCH SEMINÁŘŮ

NADACE
SIRIUS

Autorský kolektiv: Mgr. Jiří Daněk
 Mgr. Bc. Nicola Blábolilová, DiS.
 Mgr. Dominika Charvátová Kohoutová
 Mgr. Jan Šmída

Publikace byla vydána v rámci projektu *Podpora zkvalitnění práce sociálních pedagogů ve školách* realizovaného v letech 2023–2024 a financovaného Nadací Sirius.

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

Text neprošel jazykovou korekturou.

OBSAH

01	PŘEDMLUVA	6
02	KAZUISTIKY	7
	Podpora adaptace žákyně s rodinnými a sociálními problémy	8
	Sociální pedagog jako prostředník mezi školou, rodinou a žákem	12
	Adaptace žáků s odlišným mateřským jazykem	15
	Podpora rodiny po ztrátě otce žáka a práce s náročným chováním	18
	Převzetí rodičovské odpovědnosti nezletilou dívkou	21
	Nenaplněné potřeby dítěte	23
	Nenaplněné potřeby dítěte	25
	Skryté záškoláctví v kombinaci s nedostatečným rodičovským vedením	27
	Nepodnětné domácí prostředí	29
	Podpora žáků se sociálním znevýhodněním v souvislosti s diagnostikou mentálního postižení	31
03	DISKUTOVANÁ TÉMATA	34
	Role sociálního pedagoga a potřebné náležitosti pro výkon pozice	35
	Prevence a intervence rizikového chování a školní neúspěšnosti	42
	Mezioborová spolupráce	48
	Spolupráce s vedením školy a pedagogickými pracovníky	50
	Práce se žáky a třídním kolektivem	52
04	PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE	56
	Sociální a emoční podpora žákyně z neúplné rodiny	57
	Nedostatečná motivace ke vzdělání	58
	Impulzivní a náročné chování	60
	Dlouhodobá intervence sociálního pedagoga a sociální role školy	62
	Vzdělávání žákyně se sociálním znevýhodněním	66
	Škola místem podpory a radosti	69
	Problémy s absencí a motivace žáka	70
	Tíživá sociální situace rodiny a posílení rodičovských kompetencí	72
	Bariéry ve vzdělávání z důvodu tíživé finanční a bytové situace	73
	Obtížná bytová situace rodiny	74
	Zajištění obědů ve škole	75

Prevence školní neúspěšnosti a předčasného odchodu ze vzdělávání	75
Dopady mnoha nenaplněných potřeb žáka	76
Nevyhovující sociální podmínky rodiny s dopadem na vzdělávání dítěte	77
Identifikace ohroženého dítěte	78
Nastavení režimu dne a zlepšené vztahy v rodině	79
Podpora při úzkostech a sebepoškozování	80
Sebepoškozování a nízká sebeúcta	81
Zamezení vznikající šikany	82
Vrstevnické vztahy jako cesta k dobrému klimatu třídy	83
Nastavení dohody o chování	84
Program na rozvoj sociálních dovedností	85
Pomoc učitelce prostřednictvím koučovací hospitace	85
Komplexní podpora dětem, rodinám i učitelům	86
Zkušenosti sociálního pedagoga působícího na střední škole	87
05 Z Á V Ě R	90
06 P O D Ě K O V Á N Í	91

PŘEDMLUVA

Sociální pedagog¹ se při výkonu své profese setkává s řadou obtíží a náročnými situacemi. Jeho specifická náplň práce vyžaduje neustálou interakci s druhými lidmi, jsou na něj klady vysoké nároky týkající se odborných i osobnostních kompetencí a zodpovědnosti za cílovou skupinu, se kterou pracuje. Sociální pedagog musí odolávat, zmírňovat či odstraňovat negativní vlivy jeho profese, ke kterým se nejčastěji řadí syndrom vyhoření, syndrom pomocníka a zneužití moci. V rámci profesního růstu i podpory adekvátního poskytování pomoci druhým je důležité nabídnout sociálním pedagogům možnost odborného náhledu na konkrétní situace. Reflektovat situace a případy, které sociální pedagogové v rámci svých činností řeší je možné například prostřednictvím kazuistických/intervizních seminářů.

V rámci projektu *Podpora zkvalitnění práce sociálních pedagogů ve školách* Asociace sociálních pedagogů realizovala od podzimu 2023 do konce roku 2024 kazuistické/intervizní semináře v pěti lokalitách (Praha, Ústí nad Labem, Brno, Ostrava, Olomouc). Tyto semináře pod vedením proškolených sociálních pedagogů zajistily nejen pravidelné setkávání a sdílení zkušeností, ale především formu podpory pro sociální pedagogy, v rámci které mohli rozebírat jednotlivé případy a hledat nové možnosti řešení.

Tento sborník vznikl jako završující dílo uvedených seminářů. Zaměřuje se na různé případy, které reflektují výzvy a specifika, s nimiž se mohou setkávat sociální pedagogové, pedagogové, žáci i jejich rodiny ve školním prostředí. Sborník zahrnuje celkem XY kazuistik s návrhy možných řešení, z nichž některé zahrnují i výsledky již realizované práce sociálního pedagoga ve škole. Dále obsahuje témata, která byla v rámci kazuistických seminářů řešena, a odpovědi na nejčastější dotazy, kterými se sociální pedagogové na seminářích zabývali. Závěr je věnován příkladům dobré praxe, s cílem podpořit sociální pedagogy a další školní pracovníky při zvládání aktuálních výzev, kterým v dnešní době čelí.

¹ V textu užíváme pro zjednodušení tzv. genetické maskulinum, tj. mluvíme o sociálním pedagogovi v mužském rodě, ale vzhledem k feminizaci školství a pomáhajících profesí tvoří významnou část sociálních pedagogů ženy, sociální pedagožky. Obdobně je to i u dalších pedagogů a pracovníků.

KAZUISTIKY

Kazuistiky představují konkrétní případy, které slouží jako nástroj pro analýzu a řešení problémů, s nimiž se sociální pedagogové potýkají v rámci práce se žáky školy. V tomto kontextu se zaměříme na případy žáků, kteří čelí různým obtížím, jako jsou složité rodinné situace, emocionální problémy nebo sociální znevýhodnění. Cílem kazuistik je nejen představit příčiny těchto problémů, ale i navrhnout konkrétní postupy a strategie, které mohou sociální pedagogové nebo další odborníci využít pro podporu a zlepšení situace žáka i jeho rodiny.

Představené kazuistiky přinášeli sociální pedagogové na kazuistické/intervizní semináře, nad kterými diskutovali a navrhovali řešení a další možný postup. Navrhované možnosti jsou ve sborníku uvedeny stručně. Bližší popis jednotlivých postupů a metod lze nalézt v Metodice práce pro sociální pedagogy. V rámci ochrany dětí, rodin, pedagogických pracovníků i samotných sociálních pedagogů jsou kazuistiky anonymizovány. Některé údaje, které by mohly vést k identifikaci osob, jsou pozměněny.

PODPORA ADAPTACE ŽÁKYNĚ S RODINNÝMI A SOCIÁLNÍMI PROBLÉMY

Kazuistika č. 1

Klíčová slova:

adaptace žáka na nové prostředí, náročné chování, mezioborová spolupráce

Žákyně na počátku školního roku přestoupila na základní školu z jiné školy v okolí. Opakuje první ročník. Dívka je uzavřená. Z počátku nedokázala navázat vztah s ostatními spolužáky ve třídě. Pozornost si vynucovala negativním chováním. Hovořila pouze o matce, další členy rodiny nezmiňovala. V rozhovorech často odbíhala od témat, o kterých mluvit nechtěla. Nemá žádné volnočasové aktivity. Většinu času tráví pouze s matkou, která ji doprovází a vyzvedává ze školy. Dle jejích slov si doma hraje sama, často pod stolem. Projevují se nedostatky v sociální rovině – nedokáže navazovat vztahy s vrstevníky, je odtažitá k dospělým. Při práci s žákyní si sociální pedagog všiml, že nezná běžné deskové hry. Ani po opakovaném vysvětlení nechápe pravidla např. pexesa či hry Člověče nezlob se.

Vzhledem k jejímu nevhodnému chování ke spolužákům byly projeveny obavy ze strany ostatních rodičů žáků. Na základě nespokojenosti se uskutečnily tři setkání s některými rodiči žáků. Škola se snažila podpořit zlepšení situace ve třídě kroky, které byly přijaty. Jednalo se zejména o zvýšený dozor ve třídě a u žákyně, aktivity zaměřené na kolektiv třídy a komunikaci, jak se zákonným zástupcem dívky, tak i s ostatními rodiči žáků. K celému případu je vedena samostatná složka, kde jsou uloženy zápisy z jednání se zákonnými zástupci žáků třídy, se zákonným zástupcem žákyně, podpořené kroky ze strany školy, komunikace se zákonným zástupcem, šetření sociometrie aj.

Žákyně v průběhu školního roku přestala docházet do školní družiny na žádost zákonného zástupce. Po vyučování chodí na oběd, na který je doprovázena asistentem pedagoga nebo sociálním pedagogem. Z důvodu přestěhování rodiny dívka stále nemá dětského lékaře. Zákonný zástupce se nedotazuje na studijní výsledky a chování dcery. Nedochází na třídní

schůzky a neúčastní se akcí pořádaných ve škole. V případě absence žákyně si zákonný zástupce nedochází pro domácí přípravu, nebo si o ní řekne až po týdnu.

Dívka fyzicky napadala děti – strkala do nich, ničila a brala jim věci, provokovala je. Z tohoto důvodu byl zajištěn doprovod žákyně při přechodech ze šatny do třídy, na oběd a zpět. Ve vyučování se žákyně snaží a je aktivní. Avšak potřebuje dovysvětlit zadání, jelikož má značné potíže s porozuměním. O přestávkách si hraje především sama. Pokud se chová nevhodně, např. vyrušuje nebo vykřikuje, tak nepřizná svoji chybu, ale obviňuje z toho jiné žáky. Projevuje snahu o navázání kontaktu se spolužáky, ale děti o to málokdy stojí.

Spolupráce se zákonným zástupcem je směrem ke škole negativní. Zákonný zástupce píše SMS a e-mailové zprávy třídnímu učiteli, řediteli školy nebo vedoucí školní družiny, ve kterých jsou uvedeny různá nepravdivá obvinění. Pracovníky školy takto obtěžuje i ve volném čase. Zprávy mají agresivní charakter. Objevuje se v nich výsměch, neuctivé jednání, rozkazování, včetně upozornění na to, co matka udělá, když nebude po jejím. Vzhledem k nastalým situacím se konají pravidelné měsíční schůzky za přítomnosti vedení školy, třídního učitele, zástupců školního poradenského pracoviště (ŠPP) a sociální pracovnice orgánu sociálně právní ochrany dětí (OSPOD).

Návrhy na řešení situace a možný další postup

Podpora žákyně

- Vytvoření podpůrného prostředí, kde se žákyně cítí bezpečně a je podporována při svém rozvoji. Mohla by být například zařazena do skupinových aktivit s cílem naučit se spolupráci a získat důvěru ve vztazích. Při výuce by bylo vhodné jí nabízet strukturovanou podporu asistenta pedagoga, který jí pomůže porozumět zadáním a adaptovat se na školní prostředí.

Zaměřit se na pozitiva žákyně a v tom ji podpořit

- Zlepšení sebedůvěry žákyně lze dosáhnout tím, že ji bude učitel, asistent pedagoga nebo sociální pedagog cíleně podporovat v oblastech, ve kterých vyniká. To může být formou pochvaly, povzbuzení nebo zapojení do aktivit, kde může získat úspěchy a uznání spolužáků.

Plán pedagogické podpory (PLPP) a Individuální výchovný program (IVýP)

- U žákyně nepostačí pouze samotné zohlednění individuálních vzdělávacích potřeb. Proto je vhodné zpracovat PLPP s cílem podpořit žákyni v jejích obtížích, např. v nízké koncentraci pozornosti, ale i při začleňování do kolektivu. V rámci PLPP je možné také nastavit u žákyně jinou formu hodnocení, např. formativní, které je zaměřené na průběžné interaktivní hodnocení vzdělávacích pokroků žákyně a vyhodnocení jejích potřeb. Rovněž vytvoření IVýP může pomoci při odstraňování náročného chování žákyně.

Jednotná pravidla pro všechny

- Tím, že se zavedou jednotná pravidla pro všechny žáky, lze dosáhnout spravedlivějšího prostředí a usnadnit inkluzi žákyni. Například jednotná pravidla chování ve třídě a při přestávkách, aby se minimalizovaly konflikty a vymezily hranice, které budou pro všechny platné.

Výchovná komise za účasti OSPOD

- Výchovná komise s účastí OSPOD a ostatních klíčových pracovníků by pomohla jasně vymezit požadavky na chování žákyně a poskytnout strategii, jak tyto požadavky efektivně naplňovat. Zahrnutí OSPOD zajišťuje odborný pohled a podporu při řešení sociálních a právních aspektů.

Případová konference / setkání

- Případová konference či případové setkání by zahrnovaly všechny klíčové osoby (zákonní zástupci, třídní učitel, sociální pedagog, zástupci OSPOD, případně další), kde by se projednaly hlavní obtíže, stanovily konkrétní cíle a plány řešení, a přidělily odpovědnosti každému účastníkovi. Tato setkání by byla pravidelná, aby bylo možné průběžně monitorovat pokrok.

Nastavit pravidla v komunikaci

- Je důležité nastavit jasná pravidla komunikace mezi školou a zákonným zástupcem, aby se zabránilo nedorozuměním a agresivním zprávám. Tato pravidla mohou obsahovat způsob komunikace, časový rámec odpovědí či vymezení odpovědností mezi pracovníky školy.

Odklonit komunikaci od třídního učitele, např. aby se zákonným zástupcem komunikoval pouze sociální pedagog

- Doporučuje se, aby komunikaci se zákonným zástupcem přebíral sociální pedagog nebo jiný určený pracovník školy, který má odbornou zkušenost s řešením náročných situací. Tím se zmírní tlak na třídního učitele a zajistí profesionální řešení problému.

Omezit online komunikaci

- Omezením komunikace na osobní setkání nebo formální schůzky se minimalizuje možnost šíření konfliktů přes online kanály, což by mohlo snížit napětí mezi školou a zákonným zástupcem. Komunikace by byla lépe kontrolovaná a efektivnější.

Navrhnout častější osobní setkání

- Osobní setkání, např. jednou týdně, by umožnila pravidelný přenos informací a řešení aktuálních problémů. Tato frekvence by mohla vést k lepšímu porozumění a rychlejšímu řešení konfliktů.

Zapojit neziskové organizace

- Neziskové organizace, specializující se na podporu dětí a rodin v obtížných situacích, by mohly poskytnout externí zdroje a doplňkovou podporu, která může být v rámci školy omezená. Např. zajistit spolupráci organizace Amatea a zprostředkovat setkání s dítětem a rodinou.

Analyzovat očekávání zákonného zástupce

- Pochopení očekávání zákonného zástupce je klíčové pro nalezení kompromisů a vytvoření plánu, který bude mít pro něho smysl. Zajistí to, že se cítí být zákonný zástupce žáka vyslyšen a zahrnut do procesu řešení problémů.

Použít nenásilnou komunikaci

- Jelikož komunikace zákonného zástupce směrem ke škole je ve většině případech “násilná”, tak je potřeba zvolit k zákonnému zástupci opačný postoj. Nejlepší variantou je v tomto případě zvolit nenásilnou komunikaci tak, aby rodič pochopil, že nátlakem a výhružkami se nic nezmění. Je důležité takto jednajícímu zákonnému zástupci ukázat, že jej respektujeme a chápeme, ale zároveň potřebujeme společně dojít k nějakému výsledku nebo alespoň kompromisu, který je pro další vývoj dítěte důležitý.

Navrhnout zákonnému zástupci zapojení do výuky

- Nabídnout zákonnému zástupci účast ve vyučování a případně i o přestávkách, aby poznal chování svého dítěte ve výuce. Při jeho účasti ve výuce by byl přítomen i sociální pedagog v případě jakýchkoliv nenadálých situací, které by mohly nastat.

Podpora pedagogů prostřednictvím supervize / intervize

- Situace je velmi náročná pro všechny pracovníky školy. Je potřeba ve škole vytvořit funkční systém podpory pedagogických pracovníků. Obtížnou komunikaci s matkou a náročnou práci s žákyní je třeba společně reflektovat např. formou skupinové supervize. Pracovníkům školy umožní náhled na situaci z různých úhlů, pomůže zvolit a nastavit další kroky a zejména jim poskytne potřebnou podporu. Pokud škola nemá možnost zajistit supervizi, je vhodné uspořádat vzájemnou podporu a reflexi mezi kolegy prostřednictvím intervize, kterou může vést sociální pedagog či jiný pracovník školy.

SOCIÁLNÍ PEDAGOG JAKO PROSTŘEDNÍK MEZI ŠKOLOU, RODINOU A ŽÁKEM

Kazuistika č. 2

Klíčová slova:

práce s žákem v krizi, úzkosti, sebepoškozování, spolupráce školy a externích odborníků

Třídní učitel žákyně 8. třídy se obrátil na sociálního pedagoga s žádostí o pomoc. U dívky pozoruje změny v chování (vykřikování při hodinách, nevhodné či vulgární poznámky, na druhou stranu uzavřenost a unavený pohled). Jedná se o romskou žákyni se sociálním znevýhodněním, jejíž rodina prochází složitou životní situací.

Dívka začala sociálního pedagoga pravidelně navštěvovat. Na společných konzultacích řešili úzkostné stavy a depresivní nálady dívky. Doznala se, že se v minulosti sebepoškozovala. Dívka má pěvecké ambice, hlásí se na pěvecké soutěže. Sociální pedagog dívku v tomto motivoval a podporoval. Rovněž kontaktoval matku s informací, že se dívce může zprostředkovat kroužek zpěvu v rámci dotace. S matkou také probral změny v chování, které u dívky nastaly. Bohužel zájem ze strany matky nebyl valný – nedonesla požadované dokumenty k žádosti o dotaci.

Mezitím se dívka začala bohužel opět sebepoškozovat a sociálnímu pedagogovi sdělila, že má i myšlenky na ukončení života. Její chování ve škole se ještě více zhoršilo. Má také vysoké absence omlouvané ze strany matky.

Sociální pedagog ve spolupráci s třídním učitelem svolal další schůzku se zákonným zástupcem a žákyní. Na setkání se dívce domluvily pravidelné návštěvy školního psychoterapeuta a spolupráce rodiny se Střediskem výchovné péče (SVP). Dále se domluvili, že situaci zatím nebude škola oznamovat na Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) a vyčká se, zda se dostaví nějaká pozitivní změna.

Dívka nicméně projevuje čím dál větší negaci a nedostatečnou motivaci ke vzdělávání a školní docházce. Od učitelů má sociální pedagog informaci, že ve vyučovacích hodinách se s ní téměř nedá vydržet.

Návrhy na řešení situace a možný další postup

Práce s rodinou

- V případě je velmi důležitá spolupráce školy a rodiny. Je tedy důležité zaměřit se více na rodinnou situaci a navázat s matkou důvěru a vztah. Klíčové je poznat blíže rodinu (její složení, vztahy, existenční problémy atd.). Sociální pedagog může edukovat matku v problematice sebepoškozování. Je však důležité využívat jednoduchý jazyk pro správné pochopení.

Spolupracovat se sociálními službami a informovat rodinu o možnostech pomoci

- Rodina si prochází náročnou situací a evidentně není schopná sociální problémy zvládat vlastními silami. Je důležité provázat rodinu se sociálními službami a poskytovat matce poradenství ohledně možné podpory a pomoci. Sociální pedagog může např. matku informovat o možnostech bezplatného stravování ve škole, potravinové pomoci, sociálních dávek. Klíčové je provázání rodiny se sociálně aktivizační službou pro rodiny s dětmi. Pracovníci SAS mohou pomoci a podpořit rodinu v tíživé finanční a sociální situaci.

Zprostředkovat péči psychiatra

- Vzhledem k sebepoškozování i suicidálním myšlenkám je bezpochyby důležité zprostředkovat péči psychiatra a zvážit medikaci pro zmírnění úzkostných a depresivních stavů dívky.

Pravidelná podpora ze strany sociálního pedagoga a školního psychoterapeuta

- Důležitou rolí sociálního pedagoga je zde podpora žákyně, mezioborová spolupráce a rovněž pojmenování možných příčin sebepoškozování a náročného chování. Nadále by tedy měly probíhat pravidelné konzultace u sociálního pedagoga i školního psychoterapeuta. Je vhodné žákyni také doporučit další pomoc, kterou může využít, např. linku pomoci, aplikaci Nepanikař.

Práce s třídním kolektivem

- Nutná je rovněž práce s třídním kolektivem a zaměření se na vztahy s vrstevníky. Sociální pedagog prostřednictvím depistážních a diagnostických nástrojů potřebuje zjistit, zda má žákyně ve třídě kamarády či někoho, komu se může svěřit, jak se cítí v kolektivu či zda není ve třídě ukrytý jiný problém. Je potřeba zjistit, zda žákyně problémy neskrývá selhání ve školních výsledcích či zda na sebe neupozorňuje negativním chováním. Doporučuje se tedy pravidelná návštěva sociálního pedagoga ve třídě v rámci třídnických hodin, ale i o přestávkách a ve vyučovacích hodinách.

Spolupráce s pedagogy

- V řešení celého případu může přispět kvalitní spolupráce s ostatními pedagogickými pracovníky. Zásadní je informovat učitele o celé situaci, aby žákyni více vnímali, a přistupovali k ní empaticky. Důležitá je i kontrola o přestávkách. Učitelé by rovněž měli průběžně informovat a chování dívky i celé třídy.

Spolupráce s pediatrem ve věci časté absence i sebepoškozování

- Je vhodné se spojit s pediatrem a informovat ho o situaci ohledně sebepoškozování dívky. Dívka nyní potřebuje zvýšenou pozornost i vzhledem k absencím. Z tohoto důvodu se doporučuje nastavit omlouvání na základě sdělení lékaře a vyžadovat po matce pravidelné návštěvy lékaře v případě nemoci či nevolností dívky. Spolupráce s pediatrem může být klíčová v oblasti prevence skrytého záškoláctví, případně i dalšího sebepoškozování.

Spolupráce s orgánem sociálně právní ochrany dětí (OSPOD)

- Vzhledem k případu je zřejmé, že se jedná o ohrožené dítě. Z tohoto důvodu je důležitá spolupráce i s OSPOD. Doporučuje se tedy situaci oznámit na OSPOD prostřednictvím zprávy. Je vhodné také svolání případového setkání, kde mohou být nastaveny kroky k řešení situace a stanovení plánu podpory.

ADAPTACE ŽÁKŮ S ODLIŠNÝM MATEŘSKÝM JAZYKEM

Kazuistika č. 3

Klíčová slova:

integrace žáků s odlišným kulturním a jazykovým zázemím, posilování rodičovských kompetencí, sociální znevýhodnění rodiny

Dva chlapci pocházející z Ukrajiny navštěvují základní školu v Česku již dva roky. Žijí s matkou a starším bratrem (19) na ubytovně ve vedlejší vsi. Starší z chlapců (Tomáš) chodí do třetí třídy. Mladší z chlapců (Marek) chodí do první třídy, kterou opakuje. Markovi pro adaptaci a zlepšení prospěchu pomohla výměna třídního učitele a také opakování třídy. Stále však potřebuje dohled a vracet se k probírané látce. Od druhého pololetí školního roku chlapcům škola umožnila bezplatné navštěvování školní družiny. Mají rovněž zajištěné bezplatné stravování. Tomáš je nadšený a vděčný, dobře se zapojuje. Marek ubližuje spolužákům a špatně jí, občas sní pár brambor a maximálně ovoce. Je "průsvitný", unavený, hůře se soustředí. Tomáš má problémy s úkoly, je nepozorný ve výuce a pomalý. Oba chlapci byli v minulém školním roce vyšetřeni v pedagogicko-psychologické poradně (PPP) a mají podporu asistenta pedagoga. Škola se snaží, aby se chlapci dobře socializovali. Tomáš nyní se třídou chodí na plavání a doprovází ho ukrajinský asistent.

Od příchodu na danou školu se opakovaně řeší situace s matkou (většinou s dopomocí jazykového překladáče). Matka je na schůzkách spolupracující, dohodnutá opatření však následně nedodrží. Nepomohla ani návštěva sociálního pedagoga u nich doma. Řeší se pozdní příchody do školy, nedostatečné svačiny a stravování Marka, příprava do školy i výchovné problémy. Také se opakovaně řeší, že jsou chlapci hodně unavení, protože chodí pozdě spát. Na případu škola spolupracuje i s OSPOD. Sociální pedagog i ostatní pedagogičtí pracovníci by jim rádi pomohli, ale spolupráce s matkou nefunguje. Marek často hovoří o tom, že chce zpátky na Ukrajinu, Tomáš je zde spokojený.

Návrhy na řešení situace a možný další postup

Podpora rodiny v podobě pomoci s orientací v systému školství a možnostech podpory

- Rodina potřebuje podporu a pomoc při stabilizaci své situace. Sociální pedagog může matce poskytovat poradenství ohledně dalších možností sociálních dávek, programů zaměřených na podporu rodin migrantů či systému ve věci úpravy výživného od otce aj.

Pedagogizace rodinného prostředí

- Bydlení na ubytovně je pro mnohé rodiny velmi náročné i co se týče denního režimu. Sociální pedagog se může s matkou i dětmi zaměřit na přizpůsobení bytu na přípravu do školy prostřednictvím pedagogizace rodinného prostředí. Pomoci může také vytvoření pravidelného denního režimu (včasné uléhání do postele, pravidelný příjem potravin, volnočasové aktivity i příprava do školy) a podpora matky v jeho dodržování.

Zprostředkování pediatra

- Pro zajištění základních potřeb dětí je klíčové najít dostupného dětského lékaře. Sociální pedagogové doporučují zejména vyšetření Marka u pediatra. Na semináři byl konkrétnímu sociálnímu pedagogovi předán tip a kontakt na pediatra, který má volnou kapacitu a přijímá i cizince.

Spolupráce se sociálními službami a dalšími odborníky

- Důležitá je spolupráce se sociálními službami v regionu na doporučených krocích. Zprostředkováním sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (SAS) či jiné podpůrné organizace mohou být podpořeny rodičovské kompetence matky i dopomoc v zajištění základních životních potřeb. Dále by jistě pomohla i psychologická pomoc pro chlapce, zejména Marka, ale i celou rodinu.

Začlenění do kolektivu a spolupráce s asistentem pedagoga

- Je potřebné nadále podporovat začlenění chlapců do kolektivu. Vhodné je také spolupráce sociálního pedagoga s třídními učiteli a asistentem pedagoga, který je přítomný ve třídách chlapců. Chlapci mohou být dále zařazeni do skupinových aktivit třídy či školy. Důležitá je rovněž pravidelnost třídnických hodin, se kterými může pomoci sociální pedagog. Pro začleňování do kolektivu se doporučuje využívat hry a aktivity na stmelování kolektivu. Tyto hry je možné zapojovat i do běžného vyučování.

Zapojení do volnočasových aktivit

- U chlapců by jistě pomohlo zapojení do volnočasových aktivit. Sociální pedagog může zprostředkovat zájmový kroužek ať již realizovaný školou či jinou organizací. Ve spolupráci s dalšími službami lze nalézt možnosti financování kroužku a rovněž motivovat chlapce k účasti na volnočasových aktivitách.

Případová setkání

- Realizace případového setkání by zahrnovala všechny klíčové osoby (matku, chlapce, pedagogické pracovníky školy i pracovníky sociálních služeb). Byla by tak nastavena adekvátní spolupráce mezi všemi aktéry a stanoveny jasné konkrétní cíle a plán řešení. Tato setkání mohou být pravidelná, aby se zajistila průběžná spolupráce doprovázená předáváním informací a monitoroval se pokrok, případně upravoval plán podpory.

PODPORA RODINY PO ZTRÁTĚ OTCE ŽÁKA A PRÁCE S NÁROČNÝM CHOVÁNÍM

Kazuistika č. 4

Klíčová slova:

náročné chování, rodičovské kompetence, sociální znevýhodnění rodiny

Žák 4. třídy přišel o svého otce, což chlapce velmi zasáhlo. S matkou je intenzivně spolupracováno již od roku 2022, kdy matka byla zadlužena, hrozilo jí vystěhování z bytu, neměla práci. U chlapce se projevovalo náročné chování (agresivní projevy) a rodina nebyla vůbec sanována. Žák také neměl školní pomůcky a nedocházel ve škole na obědy.

V současné době má matka stálé bydlení a zaměstnání. Údajně nemá dluhy. S chlapcem spolupracovalo Středisko výchovné péče (SVP), avšak matka s ním kvůli práci nezvládala do SVP dojíždět a také nedostala dle jejích slov to, co potřebovala – tedy radu, jak s chlapcem v konkrétních situacích pracovat. Rodina momentálně pobírá potravinovou a terapeutickou pomoc, chlapec dochází na minibasket, kam si přál chodit. Matka je nadále otevřena spolupráci, avšak vždy to skončí u toho, že spolupracuje dva týdny a pak se na měsíc a půl odmlčí. Navíc dané termíny nedodržuje, např. společné setkání i se zástupci OSPOD z důvodu poradenství muselo být pětkrát přesunuto a dodnes k němu nedošlo. Ke spolupráci se SAS, i přes společné setkání, nedošlo více než jedenkrát. Důvodem bylo, že matku hned při první návštěvě kritizovali, jak a co vše dělá špatně. Matka sociálního pedagoga respektuje, důvěřuje mu, pozvala ho i k sobě domů. Spolupráce bývá přerušována, když je matka nemocná. S rodinou se nejlépe pracuje v terénu, např. společné setkání v „klubovně“ (funguje v místě jako nízkoprahový klub), kde byla prováděna primárně diagnostika rodinného prostředí i náročného chování chlapce.

Chlapec je snadno vyprovokovatelný, je soutěživý a mnohokrát útočí na ostatní děti zcela zbytečně, především slovně (vulgárně). Na výchovu chlapce má velký vliv babička (matka matky chlapce), u které chlapec někdy zůstává po škole. Dělá si zde úkoly, když je jeho matka v práci. Pak jde ven a je celé odpoledne sám venku, většinou na hřišti, kde napadá ostatní děti.

Matka v domácnosti moc nenastavuje pravidla. Zároveň pravidla, které nastaví, neumí vyžadovat či dodržovat. Je nedůsledná. Chlapec nemá žádné domácí povinnosti ani režim. Na tom sociální pedagog v rodině s matkou a chlapcem pracuje. Pokud se po chlapci něco vyžaduje a zároveň rozumí důvodu, nemá potíže své povinnosti splnit. U matky však porušuje hranice a neplní si žádné povinnosti, protože ví, že může a matka na něj nemá čas. Práce matky je zároveň ochranným faktorem.

V současné době má chlapec ve škole dotované obědy. Ve třídě má kamarády, třída chlapce bere takového, jaký je, ale vulgarismy a agresivita jim vadí. Se třídou pracuje třídní učitel i sociální pedagog. Matka byla s chlapcem na terapii, ale ani ona ani babička jej nezvládají pravidelně doprovázet. Navíc chlapec na terapii ani docházet nechce.

Návrhy na řešení situace a možný další postup

Pokračování práce s rodinou a uvědomění si vlastních hranic a limitů

- V rámci práce s rodinou je klíčové být trpělivý, zejména při interakci s matkou, abychom dosáhli udržitelných změn. Vhodné by bylo využívat více terénní práce a více zapojit babičku. To by přineslo nejen praktické výhody, ale také by to podpořilo rodinné vazby. Důležité je uvědomovat si dosavadní úsilí a limity sociálního pedagoga a současně respektovat možnosti rodiny.

Zprostředkování další odborné pomoci

- Z důvodu ukončení spolupráce se SAS se doporučuje vyhledání a zprostředkování jiného centra či zařízení pro podporu rodičovských kompetencí, případně zajištění doprovodu a motivování matky i chlapce k účasti na terapii.

Případové setkání a motivace matky k účasti

- Znovu svolat a uskutečnit případové setkání, kterého se zúčastní pracovník OSPOD, SAS, případně jiné služby či centra. Na případovém setkání společně hledat možnosti podpory chlapce i matky a stanovit konkrétní cíle a plány řešení a přidělit odpovědnost každému účastníkovi. Klíčové je motivování matky, aby se setkání zúčastnila. Sociální pedagog může matce vysvětlovat a zdůrazňovat význam tohoto setkání. Dále lze s matkou naplánovat vhodný termín setkání a připomenout jí ho den dopředu.

Volnočasové aktivity pro chlapce

- Je důležité podporovat chlapce v jeho volnočasových aktivitách (minibasket). V rámci konzultací může sociální pedagog posilovat jeho motivaci. Rovněž je možné mu zprostředkovat službu nízkoprahového klubu pro děti a mládež (NZDM), aby se po škole nenudil. Tato služba zajistí chlapci potřebnou podporu i mimo školu.

Pokračování práce se třídou

- Pro řešení situace je potřebné nadále pracovat i se třídou a zapojovat chlapce do třídních aktivit a skupinových činností. Sociální pedagog může se třídou pracovat např. formou preventivního programu.

Vyšetření v Pedagogicko-psychologické poradně (PPP)

- Vhodné je podpořit matku ve vyšetření syna v PPP, je též možná spolupráce sociálního pedagoga se školním poradenským zařízením a nastavení optimální podpory chlapce ve škole ze strany pedagogů.

PŘEVZETÍ RODIČOVSKÉ ODPOVĚDNOSTI NEZLETILOU DÍVKOU

Kazuistika č. 5

Klíčová slova:

nevhodné rodinné zázemí, sociálně znevýhodněná rodina

Žákyně Jenifer je 12 let. Žije s matkou a pěti sourozenci, přičemž Jenifer je nejstarší. Ve škole má častou absenci, protože se musí doma starat o sourozence. Dle slov Jenifer jsou mladší sourozenci často nemocní a matka je hodně unavená a potom křičí, když toho má hodně. S matkou se často hádá, protože chce jít ven s partou, ale místo toho musí hlídat bratry a sestry. Ve škole nemá potřebné školní pomůcky, protože mladší bratr Jenifer (3 roky) jí je pořád vytahuje z tašky a křičí, když mu chce své věci (tužku, sešit) vzít. Rodina bydlí v malém bytě, proto nemá Jenifer vlastní pokoj ani stůl. Všechny děti spí dohromady v jednom pokoji. Otec s rodinou momentálně nežije, protože je ve výkonu trestu odnětí svobody (ještě jeden rok).

Jenifer má velmi ráda zpěv a chtěla by chodit do nějakého pěveckého kroužku, ale matka nemá na úhradu kroužku peníze. Má jednu nejlepší kamarádku, které se svěřuje a může jí všechno říct. Často k ní chodí domů.

Návrhy na řešení situace a možný další postup

Spolupráce se sociálními službami a síťování

- Při řešení situace dívky je klíčová sanace rodiny, pro kterou je potřebná spolupráce se sociálními službami. Sociální pedagog se tak může spojit s organizacemi v regionu a odkázat rodinu na potřebné služby, které pomohou matce s péčí o děti (např. prostřednictvím asistované pomoci).

Zajištění školních pomůcek do školy

- V rámci zajištění školních potřeb je možné se ve spolupráci s matkou zkontaktovat s Úřadem práce, který může matce nákup školních pomůcek proplatit prostřednictvím sociálních dávek. Případně lze založit dobročinnou sbírku např. prostřednictvím Patron dětí. V současné době mnohé školy mají také možnost zajistit školní potřeby pro žáky se sociálním znevýhodněním z finančních prostředků projektu Podpora rovných příležitostí. Dále je vhodné domluvit se s třídním učitelem, aby si Jenifer mohla nechávat některé školní pomůcky ve škole (např. psací potřeby) a tím předejít jejich ztrátě či zničení mladšími sourozenci.

Práce s matkou a pedagogizace rodinného prostředí

- Klíčová je rovněž práce sociálního pedagoga s matkou. Sociální pedagog může pravidelně do rodiny docházet, poskytovat matce poradenství, konzultace a podporu. Důležitá je i pedagogizace rodinného prostředí, v rámci které lze iniciovat zlepšení výchovně-vzdělávacích podnětů v domácnosti. Ve spolupráci s matkou je možné zajistit i potřebný nábytek či další vybavení prostřednictvím charitativního bazaru. Důležité je také domluvit se s matkou na místě, kde si Jenifer může doma odkládat své školní potřeby, aby nedošlo ke zničení mladším sourozencem.

Podpora Jenifer i ostatních sourozenců

- Formou konzultací a poradenství může sociální pedagog podporovat a povzbuzovat Jenifer s ohledem na její individuální potřeby. Rovněž je vhodné provádět konzultace i s ostatními sourozenci Jenifer. V podpoře Jenifer i ostatních sourozenců je potřeba se zaměřit i na deficit role otce, který je ve výkonu trestu. Žádoucí je zajistit doučování pro Jenifer, ať již ve škole či mimo školu prostřednictvím organizace či dobrovolníka.

Spolupráce s Orgánem sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) a pediatrem

- Do řešení tohoto případu je podstatné zapojit i OSPOD, zejména z důvodu vysoké absence a hlídání sourozenců. Podstoupení případu na OSPOD může sociální pedagog provést písemným oznámením a realizací případového setkání ve škole. Podstatné je nastavit i omlouvání absence na základě sdělení lékaře z důvodu prevence skrytého záškoláctví a nastavit další kroky, které povedou ke snižování absence.

Finanční pomoc prostřednictvím sbírky

- Klíčová je rovněž podpora zájmových aktivit Jenifer prostřednictvím zajištění finančních prostředků na úhradu pěveckého kroužku. Sociální pedagog společně s matkou mohou vyplnit žádost o sbírku např. u Patron dětí nebo Donio.

NENAPLNĚNÉ POTŘEBY DÍTĚTE

Kazuistika č. 6

Klíčová slova:

náročné chování, nejednotný výchovný styl rodičů

Žák navštěvující 3. třídu velmi často předvádí kopulační pohyby (sexuální pohyby pánví ve stoje s rukama v rozkroku, o roh lavice, venku na vycházce o sloup). Vždy se snaží, aby jej neviděl třídní učitel. Před asistentem pedagoga a vychovatelem ve školní družině takové zábrany nemá, hlavně když jej vidí spolužáci. Chlapec rovněž dělá každý den naschvály spolužákům, např. zakřičení do obličeje, do ucha, podráždí nohy, hádání se s dětmi, posmívání se, navádění.

V minulém školním roce (2. třída) nespolupracoval ve výuce, nereagoval na pokyny učitele, místo toho si v hodinách kreslil, vykřikoval, dělal ze sebe „šáška“, školu dle svých slov nesnášel, problémy s plněním domácích úkolů atd. Aktuálně je v tomto situace lepší.

S rodiči v posledních dvou letech probíhá častá spolupráce. Bylo jim navrženo spolupracovat se Střediskem výchovné péče (SVP), které celou druhou třídu navštěvovali.

S rodinou v 1. třídě pracoval školní psycholog, ve 2. třídě pak sociální pedagog, který se žákem i rodinou spolupracuje nadále. Dle informací od třídního učitele a asistenta pedagoga je chování chlapce lepší než v předchozích dvou letech. Současné potíže jsou řešeny ve spolupráci s OSPOD.

Chlapec vyrůstá v úplné rodině. Otcí je přes padesát let a uplatňuje direktivní styl výchovy. Situace často řeší impulzivně a agresivně (křik, pohlavky). Matka je o dvanáct let mladší než otec. Otcovo chování a direktivní výchovný styl omlouvá. U chlapce nemá autoritu, vše dovolí, nedokáže udržet roli rodiče, chová se spíše jako kamarádka.

Návrhy na řešení situace a možný další postup

Pokračující spolupráce sociálního pedagoga s rodinou

- Klíčovým prvkem dalšího postupu je nadále podporovat rodinu ze strany sociálního pedagoga se zaměřením na stabilizaci výchovného prostředí a posílení rodičovských kompetencí. Klást důraz na posílení rodičovských kompetencí zákonných zástupců tak, aby byli schopni lépe reagovat na potřeby dítěte a vytvářet pro něj stabilní a podporující prostředí.
- Zároveň je důležité využít mezigeneračního působení, kdy bude do výchovného procesu zapojena širší rodina, a to zejména prarodiče, kteří mohou přispět k pozitivnímu vlivu na chlapce a jeho vnímání rodinných hodnot. Tento přístup by mohl podpořit nejen jeho sociální a emoční vývoj, ale i celkovou stabilitu rodiny.

Spolupráce s OSPOD a dalšími organizacemi

- Důležitým krokem je úzká spolupráce s pracovníky OSPOD a dalšími podpůrnými organizacemi, které mohou přispět k celkovému zlepšení situace chlapce. Zapojení těchto organizací umožní komplexnější přístup, koordinovanou podporu a efektivnější řešení žákových potřeb. Cílem je zajistit chlapci stabilní zázemí, vhodné podmínky pro jeho rozvoj a propojit rodinu s relevantními službami, které mohou poskytnout dlouhodobou pomoc.

Individuální práce s žákem

- Sociální pedagog se bude individuálně věnovat žákovi a zaměří se na jeho osobní rozvoj, posílení sociálních dovedností a zvládání náročných situací. Cílem je vytvořit bezpečný prostor pro otevřenou komunikaci, vybudovat si mezi sebou důvěru a podpořit žákovu seberegulaci. Pravidelná setkání umožní lépe reagovat na jeho aktuální potřeby a přispějí celkově k jeho lepšímu školnímu i osobnímu fungování.

NENAPLNĚNÉ POTŘEBY DÍTĚTE

Kazuistika č. 7

Klíčová slova:

náročné chování žáka, experimentování s návykovými látkami,
zhoršující se projevy chování

Žák 6. třídy bydlí s matkou a sourozenci (sestra 1. třída, bratr 8. třída) na Azylovém domě. Rodina se přestěhovala z jiného města přibližně před rokem a půl. Předtím bydleli na druhém konci republiky. Otec měl problémy s alkoholem a v rodině docházelo nejspíše k násilí. Chlapec experimentuje s marihuanou, respektive s konopnými květy obsahující HHC, kterou kouřil i na začátku školního roku na záchodě ve škole. Pravidelně (denně) kouří cigarety. Ve škole se u něj projevuje náročné chování (drzý na učitele, vulgární projevy, jak na spolužáky, tak i učitele, vyrušuje ve vyučování). Ve volném čase se potlouká po venku a měl již několikrát nejružnější přestupky (krádeže). Je v péči OSPOD (zařazen do § 6 zákona o sociálně-právní ochrany dětí).

V loňském školním roce byla z důvodu jeho chování svolána výchovná komise. V letošním školním roce proběhl soud, ale byl odročen a soud mu dal ještě šanci. Nyní ho čeká další soud. Jeho chování se přesto nezměnilo, naopak se v posledních týdnech horší. Žákovi je všechno jedno, začíná být i drzý na pracovníky školního poradenského pracoviště, se kterými měl vždy dobrý vztah.

Návrhy na řešení situace a možný další postup

Případové setkání s OSPOD

- Pro zjištění názoru dalších odborníků je vhodné využít mezioborovou spolupráci, kde mohou vyvstat možnosti řešení pro rodinu a žáka. Případové setkání s pracovníky OSPOD, matkou a žákem mohou pomoci adekvátně nastavit podporu a jednotlivé kroky k řešení situace.

Pobyt ve SVP

- Pokud je náročné zjištění potřeb dítěte a žádná aktivita nepomáhá, situace se nelepší, je v zájmu chlapce vhodné zvážit přínos dvouměsíčního pobytu ve SVP. Výchovný pobyt ve SVP může být efektivní s ohledem na diagnostiku potřeb žáka i nastavení adekvátního přístupu. Důležitým krokem je zde rovněž motivovat matku a vysvětlit jí význam a přínos pobytu ve SVP. Je možné též paralelně zjistit možnosti finanční podpory matky, neboť pobyt ve SVP je placená služba. Také je potřeba zvážit, zda je možná a vhodná podpora chlapce v růstových skupinách.

Návazná podpůrná práce po pobytu ve SVP

- Po návratu chlapce ze SVP je žádoucí uspořádat ve škole preventivní program zaměřený na návykové látky, jejich užívání a rizika. Je důležité pracovat se třídou s cílem stmelit kolektiv i podpořit chlapce v adaptaci po návratu ze SVP, včetně návaznosti na doporučení práce s chlapcem ze SVP. Pro žáka je vhodné doporučit návštěvy adiktologa či terapeuta, který se zaměřuje na závislosti.

Podpora chlapce

- Vzhledem k pravděpodobným psychickým dopadům násilí otce a jeho závislosti je vhodné podpořit chlapce individuálními intervencemi se sociálním pedagogem ve škole. Při těchto setkáních je žádoucí posilovat žákovu sebeúctu, ale též intenzivně pracovat na reedukaci projevů frustrace či vzteku a na kompenzačních metodách chování.

Podpora matky

- Je třeba zmapovat potřeby rodin v Azylovém domě a identifikovat možnosti podpory matky. K tomu může pomoci nejen výše uvedené případové setkání, ale také individuální konzultace s matkou, zajištění dalších odborných kontaktů (např. sociální pracovník obce) aj.

SKRYTÉ ZÁŠKOLÁCTVÍ V KOMBINACI S NEDOSTATEČNÝM RODIČOVSKÝM VEDENÍM

Kazuistika č. 8

Klíčová slova:

nevyřčené potřeby rodiny, nízká motivace matky ke změně

Žák 8. třídy, který letos ukončí povinnou školní docházku, nemá zájem pokračovat v dalším vzdělávání. Ve škole často chybí a má mnoho zameškaných hodin. Velmi často nedochází na odpolední vyučování. Matka veškerou absenci omlouvá. Jako důvod nepřítomnosti ve škole udává nejčastěji bolest hlavy, nevolnost nebo nemoc. Sociální pedagog má podezření na skryté záškoláctví, matka mu omluví vše, jen aby neměla problémy. Matka byla zvána do školy, kde s ní proběhl několikrát pohovor. Bylo domluveno i omlouvání nepřítomnosti ve škole u lékaře. Bohužel situace s absencí je bez nápravy či jakékoliv pozitivní změny.

Návrhy na řešení situace a možný další postup

Případové setkání se školou a OSPOD

- Vzhledem k přetrvávající vysoké absenci a neochotě matky spolupracovat je vhodné svolat případovou konferenci za účasti školy a kurátorky pro děti a mládež. Na setkání lze také pozvat pediatra a nastavit společně podporu žákovi i omlouvání jeho nepřítomnosti ve škole. V případě pokračující absence a nespolupráce matky zvážit podání podnětu na kriminální policii či oddělení přestupků pro zanedbávání školní docházky a podezření na skryté záškoláctví.

Motivační rozhovory se žákem

- Důležité je hledání žákova náhledu (např. na odpolední výuku, hledání pravidelných hodin, které zameškává) a příčin absence ve škole. Pravidelné individuální setkávání se sociálním pedagogem zaměřené na zjištění skutečných důvodů absence a hledání možností dalšího směřování po ukončení školní docházky je vhodné v kombinaci s využitím např. situačních intervencí či animací. Sociální pedagog provede chlapce riziky a možnými nácviky reakcí včetně kompenzací. Možná je též podpora žáka v hledání alternativních cest (např. praktické učiliště, rekvalifikační kurzy) při ukončení povinné školní docházky.

Podpora matky

- Je přínosné zjistit náhled matky na situaci, vést ji k uvědomění, co pro syna chce, jak mu může pomoci. Definovat, co pro ni znamená úspěch a jak by si přála, aby se syn v budoucnu rozvíjel, pracoval apod.

NEPODNĚTNÉ DOMÁCÍ PROSTŘEDÍ

Kazuistika č. 9

Klíčová slova:

nízká motivace otce ke změně, náročné a opoziční chování žáků a nedostatečná motivace k dodržování pravidel i ke vzdělávání

Rodina sestává z šesti dětí, z nichž pět žije u otce. Nejmladší dcera bydlí u babičky, kde je spokojená. Otec je zaměstnaný, ale tráví velkou část dne v práci. Školu, kde pracuje sociální pedagog navštěvují čtyři děti z této rodiny (dvě dcery a dva synové). Nejstarší dcera otce navštěvuje jinou základní školu a druhá dcera je v současné době umístěna ve výchovném zařízení. Jedna z dívek, která navštěvuje školu sociálního pedagoga se sebepoškozuje a projevuje se u ní opoziční chování. O vzdělávání neprojevuje zájem, dle slov dívky vzdělání nepotřebuje, stačí jí, že bude na státní podpoře. Dva chlapci vidí, jak se chová jejich sestra a jsou rovněž drzí, nedbají pokynů dospělých a předvádí se před ostatními spolužáky.

Otec vždy řádně zajišťoval docházku dětí do školy. Avšak nejstaršího syna a dceru, která se sebepoškozuje, si vzala k sobě na čas jejich matka do jiného města. Děti zde však nechodily vůbec do školy, údajně z důvodu nemoci. Otec se divil, že je matka ve škole neomluvila. Nejmladší syn i babička sociálnímu pedagogovi sdělili, že tři děti si dělají co chtějí, klidně se seberou a nedají nikomu nic vědět a odjedou z domu. Otec vyplnil papíry s pomocí sociální pracovnice z organizace Člověk v tísni (žádost o rozvod, příspěvek na děti), ale nepodal je.

Intenzivní podpora dívky a intervence v oblasti sebepoškozování

- Nabídnout dívce individuální podporu v rámci školy a zajistit kontakt s odborníkem (psycholog, terapeut). Pracovat s její motivací ke vzdělávání a hledat alternativní cíle, které by ji mohly oslovit, včetně kompenzací při sebepoškozování.

Podpora otce

- Sociální pedagog může pracovat v posilování rodičovských kompetencí a motivaci otce ke spolupráci se školou a dalšími odborníky, např. sociálním pracovníkem obce. Klíčové je podpořit otcovu motivaci ke změně rodinné situace.

Případové setkání se školou a OSPOD

- Potřebné je společné setkání s otcem, třídní učitelkou, pracovníky školního poradenského pracoviště, sociální pracovnící OSPOD, případně dalšími odborníky. Klíčová je domluva s rodinou, aby se setkání zúčastnili i prarodiče a zástupci dalších zainteresovaných škol, aby podpora rodiny byla komplexní. Je potřeba najít možnosti řešení pro celou rodinu i podpora otce např. prostřednictvím SAS.

Práce se sourozeneckou skupinou

- Vzhledem k negativnímu modelu chování mezi sourozenci je žádoucí zaměřit se na jejich skupinovou dynamiku a doporučit program zaměřený na budování pozitivních vztahů, respektování autorit a prevenci rizikového chování. Sociální pedagog může zajistit tuto péči a předat otcí vhodné kontakty, mezioborově zajistit práci s dětmi např. pomocí organizace, která by do rodiny dojížděla (Centrum sociálních služeb atp.).

PODPORA ŽÁKŮ SE SOCIÁLNÍM ZNEVÝHODNĚNÍM V SOUVISLOSTI S DIAGNOSTIKOU MENTÁLNÍHO POSTIŽENÍ

Kazuistika č. 10

Klíčová slova:

frustrace z omezených kompetencí sociálního pedagoga, nízká motivace rodiny k podpoře vzdělávání dítěte

Na kazuistickém/intervizním semináři sdílel sociální pedagog všestranný dotaz a příběh související s komplikovaností v rámci diagnostikování žáků, kteří jsou ohroženi sociálním znevýhodněním a školní neúspěšností.

Co může sociální pedagog dělat se situací, kdy jsou žáci se sociálním znevýhodněním diagnostikováni PPP jako mentálně postižené (s minimálními očekávanými výstupy od 1. třídy), ačkoliv jejich situace je způsobeno nízkou docházkou a zanedbáváním rodičů?

Dítě, které není zvyklé pracovat a nechce chodit do školy, dostává na lenost či nechtění pracovat minimální očekávané výstupy. Když rodiče takové děti pošlou někdy do školy, ještě se na školu zlobí, že je škola nic nenaučí. Sociální pedagog se těmto dětem ve škole věnuje. Zvládnou se učit a jsou vděčné za to, když se jim něco podaří. Za sociálním pedagogem chodí rády. Zažívají u něj úspěch, protože pokročí ve svém rozvoji, i když pomalu.

Z důvodu nízké docházky jedné dívky navštívil sociální pedagog její rodinu. Dívka je velmi chápavá a rychle se učí. Z důvodu velmi nízké docházky do školy neumí číst ani psát. Navštěvuje 1. třídu přes půl roku, ale nezná písmena. Sociální pedagog jí domů přinesl materiály, aby se s ní doma mohli rodiče učit a alespoň částečně dohnala zameškané učivo. Rodiče se s ní však doma neučí, nerozvíjejí ji a do školy stále nedochází. Byla vyšetřena v PPP a v rámci podpůrných opatření má minimální očekávané výstupy a bylo jí diagnostikováno lehké mentální postižení. Spolupráce s rodiči je velmi nízká. Sociální pedagog se s takovými případy na své škole setkává poměrně často.

Návrhy na řešení situace a možný další postup

Sociální pedagogové společně stanovili následující otázky, na které hledali odpověď a následně i možný další postup a práci sociálního pedagoga.

Definovat si pojmy sociálního znevýhodnění a mentální retardaci

- Je nesmírně důležité svědomitě rozeznat, zda se jedná o dítě retardované či sociálně znevýhodněné. V návaznosti na to je třeba vyhodnotit potřeby dítěte. Sociální pedagog pomocí posuzovacího schématu může zjistit, zda se jedná o žáka se sociálním znevýhodněním. Školní speciální pedagog zase může posoudit, zda se může jednat o žáka s mentálním postižením. Ve všech případech je třeba komunikovat s rodiči a poskytnout jim nutnou podporu.

Nastavení podpory ve škole / vyšetření v PPP

- Žáci, kteří pocházejí z málo podnětného prostředí nebo nemají v domácím prostředí dostačenou podporu ve vzdělávání, mají zpravidla nízkou docházku ve škole a často tak selhávají. Z tohoto důvodu je nutné jim nastavit potřebnou podporu.
- V rámci odborné veřejnosti se nedoporučuje posílat žáky v 1. pololetí první třídy na vyšetření do PPP z důvodu stanovení diagnózy (pokud nejsou obtíže zcela zjevné). Pokud byla u žáka nízká účast v rámci předškolního vzdělávání, je pochopitelné, že žák bude mít značné obtíže v 1. třídě. Škola by zároveň měla využít všechny možné prostředky podpory, než žáka doporučí pro vyšetření v PPP. V první fázi je tak možné nastavit Plán pedagogické podpory (tj. podpůrné opatření 1. stupně).
- V případě, že jsou výukové obtíže zjevné a dítě potřebuje další pomoc, navrhne škola rodičům vyšetření v PPP. Následně po vyšetření je důležité s dítětem pracovat dle doporučení školského poradenského zařízení. Stupeň podpůrných opatření hraje velkou roli při práci s dítětem.

Zjištění příčin nízké docházky do školy

- Dítě má touhu po vzdělání, přesto ve škole není. Z jakého důvodu nechodí do školy? Mnohdy se setkáváme s tím, že dítě, přestože pochází ze sociálně znevýhodněného prostředí, má velkou touhu po vzdělání a současně i velký potenciál. Má předpoklady k tomu, být dobrým žákem se skvělými výsledky. Sociální pedagog si musí pokládat otázky a hledat odpovědi na to, zda má takové dítě dostatečnou podporu v domácím prostředí. Není podmínka, že dítě pocházející z chudších poměrů nemá doma podmínky pro učení a domácí přípravu. Dítě, přestože má touhu se vzdělávat, často ve škole chybí – je třeba vědět proč. Je nutné hledat opatření pro snížení absence (např. pohovor s rodiči, nastavení omlouvání absence lékařem, spolupráce s OSPOD, sociálními službami).

Úzká spolupráce s rodiči

- Dítě je vůči vzdělávání absolutně laxní a nespolupracující. Tato nechuť učit se může být podpořena zákonnými zástupci. Klíčové je stanovení si podmínek pro práci se zákonnými zástupci. Rodičům je třeba připomenout a vysvětlit školní řád školy a mluvit např. o okolnostech, které by pro ně mohly vyvstat ve chvíli záškoláctví a hlídané absence. Nezbytné je hledat společnou cestu, které bude přijatelná a reálná pro danou rodinu i pro školu.

Podpora rodičů

- Mnoho zákonných zástupců mají nízké rodičovské kompetence. Pro rodiče může být obtížné vodit děti do školy, např. z důvodu více dětí, vzdálenosti školy od bydliště. I v tomto případě je vhodné kontaktovat doprovázející organizaci, která dopomůže tento problém „vyřešit“.
- Pro mnoho rodičů není vzdělání dětí prioritou – rodiče ví, že má jít dítě do školy, ale nijak zvlášť se nepříčiní o to, aby do školy opravdu přišlo. Hlídaná absence a vysvětlování důvodů nezbytnosti pravidelné docházky může pomoci k tomu, aby dítě chodilo do školy častěji.

Domácí příprava

- Nedostatečná domácí příprava je velkou překážkou v dalším osvojování si učiva. Sociální pedagog může zajistit domácí přípravu např. zprostředkováním doučování. Pokud rodič souhlasí, tak může být zajištěno prostřednictvím dobrovolníků, kteří mohou docházet do domácnosti a to i v době nemoci, abychom eliminovali to, že se dítě vrací po nemoci „dezorientované v učivu“.

Případová setkání či výchovné komise

- Prostřednictvím případových setkání je možné ujasnit kompetence zákonných zástupců, školy a vhodně nastavit potřebné kroky ke zlepšení situace žáka a rodiny.

DISKUTOVANÁ TÉMATA

V následující části představujeme témata zahrnující širokou škálu problémů a výzev, se kterými se nejen sociální pedagogové setkávají. Celkem 28 témat se objevovalo na kazuistických/intervizních seminářích, některé opakovaně. Nad těmito tématy probíhala na seminářích diskuze a rovněž se navrhovala nejruznější doporučení či řešení. Kapitola rovněž přináší odpovědi na nejčastější otázky, které si sociální pedagogové kladou. Uvedené oblasti mají vliv na samotnou pozici sociálního pedagoga ve škole, ale též i na klima školy či definují konkrétní práci s žáky i pedagogy.

ROLE SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA A POTŘEBNÉ NÁLEŽITOSTI PRO VÝKON POZICE

Náplň práce

1. Náplň práce konkrétního sociálního pedagoga

Sociální pedagog pracující na základní škole běžného typu, ve které nejsou zastoupeni žáci se sociálním znevýhodněním ani výrazně větší počet žáků s odlišným mateřským jazykem. Sociální pedagog ve škole zabezpečuje komplexní služby v rámci školního poradenského pracoviště.

Ve škole sociální pedagog zavedl pravidelné hodnocení třídy, kde všichni vyučující ve třídě v excelové tabulce na konci měsíce hodnotí stav ve třídě (vztahy, klima, potíže kolektivu nebo jednotlivých žáků). Měsíční hodnocení učitel předkládá pracovníkům školního poradenského pracoviště. V rámci něj vyhodnocují, jakou podporu poskytnou. Sociální pedagog poskytuje individuální podporu žákům (u záškoláctví, ohrožení školním neúspěchem, doučování dlouhodobě nemocných dětí i v domácím prostředí, řešení konfliktů), poskytuje mediace sporů a dělá i preventivní programy pro žáky (např. kočíčí zahrada) nebo ve spolupráci se školní psycholožkou realizuje adaptační kurzy či program socio-emoční učení. V rámci těchto činností dochází také k depistážním a diagnostickým činnostem. Dále má na starosti dva projekty: rodičovské vouchery (projekt jihomoravského kraje) a bezplatné obědy.

Činnosti

2. Typický den sociálního pedagoga

Sociální pedagogy často zajímá, jak vypadá běžný den ostatních kolegů. Po vzájemném sdílení a diskuzi se sociální pedagogové shodli, že každý den je jiný. I přes realizaci již naplánovaných aktivit a setkání je potřeba reagovat na vzniklé události.

I pracovní doba může být různá. V rámci plného úvazku někteří sociální pedagogové setrvávají na pracoviště pouze dopoledne a administrativní věci si dělají doma (např. přípravy na programy, sepisován zpráv), jiní jsou v práci přítomni po celou dobu pracovní doby (např. od 7:00 hod. do 15:00 hod.). Mnozí sociální pedagogové mají však nižší úvazky, např. 0,2 či 0,5, čemuž se zákonitě přizpůsobuje také pracovní doba i spektrum vykonávaných činností.

Mezi činnostmi se objevovalo:

- Kontrola docházky problémových žáků – zaměření na absenci (omluvená/neomluvená). Setkání s žáky (jednotlivci, kolektiv třídy) – vytvoření vazby s žáky, klima třídy, třídnické hodiny.
- Administrativa, měsíční plán, vyhodnocení plánu – doplnění zápisů z jednání, komunikace s neziskovými organizacemi, OSPOD aj., telefonická komunikace se zákonnými zástupci.
- Konzultace s pedagogy, asistenty pedagoga – předání informací o žákovi, na co je potřeba se zaměřit, plnění cílů.
- Jednání se zákonnými zástupci – pohovory s rodiči a žáky – zjištění rodinné situace, vytvoření individuálního plánu, mapování dosažených kroků, spolupráce s dalšími organizacemi.
- Terénní činnost – návštěva v rodinném prostředí žáka, doprovod zákonného zástupce do poradenských zařízení (PPP, SPC, SVP aj.).
- Volnočasové aktivity pro žáky – vedení kroužku, neformální setkávání s žáky – prostor pro volné povídání.
- Reagování na nastalé situace – zaměření na aktuální problematiku v rámci školy (konflikty, krizové intervence).
- Dozor – ranní dozor u šaten, o přestávkách.

Adaptační kurz

3. Sociální pedagog na adaptačním kurzu

Jakou má roli sociální pedagog na adaptačním kurzu velmi záleží na domluvě s ostatními kolegy, kteří se podílejí na jeho realizaci. Sociální pedagog může celý adaptační kurz zajišťovat po organizační stránce, vede jednotlivé aktivity apod. Zároveň je zde prostor blíže se poznat s žáky, pozorovat, jak reagují v jednotlivých situacích, jaké jsou mezi žáky vztahy apod.

Na některých školách adaptační kurzy zajišťují externí organizace. Zde bude role sociálního pedagoga trochu odlišná a záleží na domluvě s externími lektory. Určitě je však vhodné, pokud se adaptačního kurzu sociální pedagog zúčastní, třeba i u některých aktivit společně s žáky.

Kabinet

4. Zázemí sociálního pedagoga

Důležitým bodem diskuze na kazuistických/intervizních seminářích byla i místnost pro sociálního pedagoga ve škole. Někteří sociální pedagogové mají svůj vlastní kabinet, jiní ho sdílí s kolegy v rámci školního poradenského pracoviště (např. školní psycholog, školní speciální pedagog). Nejčastěji však mají sociální pedagogové prostor v kabinetu s dalšími pedagogickými pracovníky, nejčastěji s asistenty pedagoga. Při individuální práci s žákem musí hledat volnou třídu nebo jiný prostor vhodný pro důvěrnou komunikaci.

Pro sociálního pedagoga je důležité mít vyčleněnou místnost, kam mohou žáci bez ostychu kdykoli přijít a cítit se bezpečně pro sdílení svých pocitů. Nejvhodnější je tedy vlastní kabinet. Sdílený kabinet s ostatními pracovníky školního poradenského pracoviště však také přináší řadu výhod, zejména usnadnění komunikace mezi pracovníky, sdílení důležitých informací i lepši

přístup ke společné dokumentaci. Přesto je nutné mít ve škole vyčleněný prostor pro individuální práci s žákem.

Se zázemím sociálního pedagoga souvisí i další technologické vybavení. Většina sociálních pedagogů nemá k dispozici služební telefon. Jsou tedy odkázáni na školní telefon nebo mají k dispozici pevnou linku v kabinetu.

Komunikace se zákonnými zástupci a dalšími organizacemi je nezbytná a napomáhá tomu právě možnost mobilního telefonického spojení. V případě terénní činnosti a nabídnutí další podpory zákonným zástupcům je služební telefon více než užitečný. Někteří sociální pedagogové v těchto případech využívají své osobní mobilní telefony, kde není oddělena osobní rovina od té služební a může docházet ke zneužití telefonního čísla. Sociálním pedagogům by při vykonávání svých činností velmi pomohlo mít služební telefon nebo alespoň služební číslo. Závisí to však na materiálních a finančních možnostech školy. Sociálním pedagogům je doporučováno, aby se informovali u vedení školy na možnost služebního telefonu či služebního čísla.

Interní systém

5. Evidenční systém školy

Školy používají nejrůznější evidenční systémy, např. Bakaláři, Edookit apod. Je nutné, aby sociální pedagog měl přístup do školního systému (evidence osobních údajů o žácích a zákonných zástupcích, docházky a hodnocení žáků atd.) Přístup do evidenčního systému školy ulehčuje sociálním pedagogům práci při zjišťování základních údajů o žákovi, např. místo bydliště, telefonní kontakt na zákonné zástupce a sledování absence žáků. Rovněž je potřebné mít přístup k těmto informacím při psaní zpráv příslušným orgánům a institucím.

Dokumentace

6. Záznamový deník sociálního pedagoga a vedení dokumentace

Sociální pedagog zatím nemá jasně předepsanou strukturu, jak by deník měl vypadat nebo co vše je nutné zapisovat. Zároveň nemá ani legislativní povinnost deník si vést. Doporučujeme si však takový deník zavést. Do deníku je pak vhodné si zapisovat každodenní činnosti, např. konzultace, pohovory s žáky, rodiči či učiteli, realizované preventivní programy, návštěvy v rodinách, komunikace s externími organizacemi.

Místo ve sboru

7. Postavení sociálního pedagoga v pedagogickém sboru a ve škole

Sociální pedagog ve škole je důležitou podpůrnou součástí, jeho role přispívá k fungování celého školního systému. Postavení sociálního pedagoga v pedagogickém sboru však často ovlivňují různé faktory.

Mezi nejčastější patří:

- Nejasné vymezení kompetencí – sociální pedagog je často vnímán spíše jako „administrativní podpora“ nebo osoba, která řeší pouze problémy s docházkou a kázeňské prohřešky. Sociální pedagogové se také často potýkají s tím, že ve škole jsou již nastavené kompetence mezi vedením školy, výchovným poradcem a školním metodikem prevence a při zavedení pozice sociálního pedagoga se kompetence neupraví. Tento pohled a nevyjasnění kompetencí může podceňovat širší zaměření sociálního pedagoga na podporu žáků, spolupráci s rodinami či prevenci rizikového chování.
- Nedostatečná komunikace v týmu – v pedagogickém sboru může docházet k situacím, kdy učitelé neznají možnosti nebo limity role sociálního pedagoga. Tato neinformovanost může vést k nerealistickým očekáváním, nebo naopak k ignorování jeho návrhů. Sociální pedagogové často uvádí, že je učitelé neoslovují v případě problému žáka či rodiny.
- Nerovné vnímání významu práce – někteří učitelé mohou více oceňovat svoji přímou výukovou roli než podpůrné funkce, jako je ta sociálního pedagoga. Tento postoj může podceňovat vliv sociálních faktorů na výkonnost a pohodu žáků.
- Izolace v rozhodovacích procesech – sociální pedagog bývá občas vynecháván z klíčových rozhodovacích procesů, které se týkají podpory žáků. To může snižovat efektivitu jeho práce a schopnost intervenovat v raných fázích problémů a vést k jejich eskalaci.

Pro optimální fungování a efektivitu práce sociálního pedagoga ve škole je důležitá podpora vedení. Níže uvádíme další **konkrétnější možnosti, které mohou zlepšit postavení sociálního pedagoga ve škole:**

- Zřejmé vymezení role sociálního pedagoga a vyjasnění kompetencí – vedení školy by mělo jasně definovat náplň práce sociálního pedagoga i jeho kompetence, na kterých se rovněž domluví v rámci školního poradenského pracoviště. O náplni práce a kompetencích je důležité informovat ostatní pedagogické pracovníky školy. V případě, že ve škole je pozice sociálního pedagoga zavedena poprvé, je vhodné představit pozici sociálního pedagoga, včetně jeho náplně práce a s čím se na něj mohou učitelé obracet.
- Pravidelná komunikace v pedagogickém sboru – pravidelné porady, kterých se sociální pedagog účastní a kde může sdílet i své poznatky, návrhy a doporučení, mohou přispět k lepší spolupráci. Rovněž je užitečné nastavit ve škole systém komunikace a vzájemné spolupráce, např. společné schůzky, komunikace prostřednictvím e-mailů či telefonů. Dle sociálních pedagogů skvěle funguje e-mailová komunikace a domluvení si společné schůzky.
- Vzdělávání pedagogů o roli sociálního pedagoga – zajištění workshopů nebo seminářů zaměřených na význam sociálního pedagoga a spolupráci v týmu může napomoci odbourat předsudky a zvyšovat respekt k práci sociálního pedagoga.
- Zapojení do školního řádu a strategických plánů – sociální pedagog by měl být aktivním účastníkem tvorby školního řádu, preventivního plánu školy a dalších důležitých dokumentů školy. To posiluje jeho postavení a zajišťuje, že jeho práce je součástí školní politiky.

- Zviditelnění úspěchů sociálního pedagoga – prezentace úspěchů plynoucích z práce sociálního pedagoga, ať už prostřednictvím častých případů nebo dlouhodobých statistik, může pomoci vytvořit lepší povědomí o důležitosti jeho práce.
- Podpora vedení školy – aktivní zapojení vedení školy do prosazování role sociálního pedagoga má klíčový význam. Vedoucí pedagogických sborů by měli být těmi, kdo jasně podpoří jeho roli a předávají tuto podporu ostatním učitelům.

Vedení školy

8. Podpora sociálnímu pedagogovi od vedení školy

Podpora vedení školy a proaktivní přístup je klíčovým prvkem pro zajištění efektivní práce sociálního pedagoga. Vedení školy by mělo v prvních měsících jasně definovat, co od sociálního pedagoga očekává, a to jak v oblasti přímé podpory žáků, tak v rámci širšího školního prostředí. Např. může jít o pravidelnou spolupráci při řešení problémů s chováním žáků, prevenci šikany nebo podporu ve zvládání osobních problémů žáků. Sociální pedagogové by měli mít konkrétní úkoly spojené s vytvářením podpůrného prostředí pro žáky, včetně interakcí s učiteli, rodiči či vedením školy. Vedení školy by mělo zprostředkovat pravidelnou a otevřenou komunikaci, kde si obě strany mohou vyměňovat informace o aktuálních potřebách a očekáváních (např. pravidelné porady, na kterých se hodnotí průběh výzev a navrhuji řešení), neboť tato komunikace pomáhá včas zachytit problémy a najít konkrétní opatření, jak je řešit. Sociální pedagogové hrají také klíčovou roli při řešení krizových situací (např. při řešení závažného konfliktu mezi žáky). Vedení školy by mělo stanovit konkrétní procesy, jaké kroky podniknout v případě krizových situací, např. pomocí zapojení sociálního pedagoga do krizového plánu školy.

Ve vedení školy je důležité mít flexibilní přístup a připravenost na přizpůsobení strategií podle měnících se potřeb školy. V případě, že sociální pedagog zjistí, že např. zvýšený tlak na žáky vede k vyššímu výskytu psychických problémů, vedení školy by mělo zvážit zavedení nových podpůrných aktivit či změnu přístupu. Vedení školy by také mělo pravidelně hodnotit, jak efektivní je spolupráce mezi vedením školy a sociálním pedagogem, dále mezi sociálním pedagogem a učiteli – nejen z hlediska plnění úkolů, ale také ve vztahu ke zlepšení školního klimatu a podpory žáků. Toto hodnocení by mělo být součástí širšího procesu sebereflexe a zlepšování školního prostředí (např. formou pravidelných setkání 1x za měsíc a dávání sociálnímu pedagogovi zpětné vazby). Podpora od vedení při zavedené pozici sociálního pedagoga může být také ve formě společného školení na témata, která sociální pedagogové řeší (např. zaměřená na krizové situace, komunikace se žáky, prožívání dětí, trauma respektující přístup a další).

Může se stát, že škola má odlišnou vizi a očekávání než sociální pedagog. Optimálně by mělo dojít ke shodě a vytvoření společné vize prevence a bezpečného školního prostředí či pravidelnému hodnocení preventivních programů a tematických týdnů. Sociální pedagog může podpořit spolupráci s vedením školy proaktivní komunikací a nastavením očekávání, snahou o aktivní zapojení do rozhodovacích procesů týkající se školy (vize školy, plán a strategie, posilování komunitního charakteru, komunikace školy navenek, prokazováním efektivity, budováním důvěry a respektu atd.).

9. Vnímání pozice sociálního pedagoga z různých perspektiv

Sociální pedagog má ve škole mnohostrannou roli, která je ovlivněna nejen jeho vlastními schopnostmi a zkušenostmi, ale také očekáváním okolí, organizační kulturou školy a dynamikou vztahů mezi jednotlivými aktéry.

Z pohledu kolegů je sociální pedagog často vnímán jako podpora pro učitele a ostatní pedagogický personál, protože pomáhá řešit problémy žáků, které se dotýkají jejich chování nebo sociálních vazeb a ovlivňují vyučování. Někdy mohou také kolegové očekávat, že sociální pedagog převeze řešení situací, které jsou v kompetenci třídního učitele (např. setkání s rodiči či zjišťování důvodu absence). Stává se však také, že nejsou jasné nastavené kompetence a tedy mohou vznikat napětí a obavy z překrývání povinností. Zde je proto potřeba si očekávání školy a možnosti pedagoga jasně vykomunikovat a opakovaně s nimi seznamovat pedagogický sbor.

Vůči vedení školy je sociální pedagog lehce pod tlakem a v submisivní pozici, protože nemusí mít vždy dostatek prostoru pro iniciativu a může být tlačěn plnit pokyny vedení, které nemusí odpovídat jeho odbornému náhledu či kompetencím.

Z pohledu odborného je sociální pedagog člen školního poradenského pracoviště, specialista na diagnostiku a depistáž, intervenci, poradenství, vykonává přímou pedagogickou činnost a pracuje nejen s ohroženými dětmi. Analyzuje školní i třídní klima, identifikuje rizikové faktory a navrhuje strategie vedoucí ke zlepšení, řeší krize, facilituje nebo tvoří preventivní programy. Z dalšího pohledu může být sociální pedagog vnímán jako ochránce práv dětí, zástupce žáků, který intervenuje v případech šikany, diskriminace a dalších ohrožení. Zprostředkovává komunikaci mezi žákem, rodinou, učiteli a dalšími subjekty.

Z některých pohledů je sociální pedagog vnímán jako neutrální pozorovatel, který mapuje situace, vyhodnocuje konflikty nebo problémy bez předsudků, získává informace od všech zúčastněných stran a hledá objektivně nejlepší řešení. Z pohledu spolupracujícího partnera je sociální pedagog vnímán jako podpora při řešení výchovných a vzdělávacích problémů, zprostředkovává informace, koordinuje podporu dítěte v krizových situacích. Z pohledu rodin je sociální pedagog většinou tím, kdo rodinu podporuje a pomáhá v náročných situacích, občas ale i tím, kdo po nich vyžaduje aktivitu, úsilí a spolupráci v zájmu dítěte. Také jednou z jeho rolí je administrativní, kdy je potřeba zpracovávat dokumentaci.

10. Supervize sociálního pedagoga

Supervize ve školství není zatím nijak ukotvená. Sociální pedagog si však supervizi může zajistit. Lze se např. domluvit s vedením školy o zajištění supervize individuální nebo skupinové, která je hrazena školou z vlastních prostředků či projektů. Další možností je, že si sociální pedagog supervizi zajistí sám včetně uhrazení. Vedení školy by mu to mělo umožnit. Cena supervize se pohybuje většinou mezi 1000 až 1500 za hodinu. Na tomto odkaze lze najít seznam supervizorů: <https://www.supervize.eu/supervizori/seznam-supervizoru-cis/>.

11. Sociální pedagog vykonávající funkci školního metodika prevence

Sociální pedagogové se na kazuistickém/intervizním semináři dotkli tématu, zda je možné, pokud sociální pedagog ve škole zároveň vykonává funkci metodika prevence. Po vzájemné diskuzi se shodli, že je to možné. Zároveň je ale potřeba mít v rámci školního poradenského pracoviště spolupracujícího kolegu, např. školního psychologa, výchovného poradce. Dle rčení „ve dvou se to lépe táhne“ je totiž potřebné na činnostech spolupracovat.

Podle Asociace sociálních pedagogů však může kombinace těchto dvou pozic být komplikovaná a může přinášet řadu nevýhod. Sociální pedagog má velmi rozsáhlou náplň práce a metodik prevence zajišťuje a koordinuje prevenci ve škole. Pokud tedy sociální pedagog současně vykonává školního metodika prevence, klade to na něj velké časové nároky.

Zároveň je nutné sdělit, že dle platné legislativy je předpokladem k výkonu činností školního metodika prevence studium k výkonu specializovaných činností v rozsahu 250 hod. Sociální pedagog, který bude vykonávat i školního metodika prevence, musí mít absolvované toto specializační studium.

PREVENCE A INTERVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ A ŠKOLNÍ NEÚSPĚŠNOSTI

Absence žáků

1. Řešení absence žáků

Často diskutovaným tématem je řešení absence žáků, protože patří mezi nejčastější vykonávanou činnost sociálního pedagoga ve škole. K neomluvené absenci se v poslední době přidala i vysoká omluvená absence, kdy se jedná zejména o skryté záškoláctví, mnohdy způsobené nízkým socioekonomickým postavením rodiny.

Klíčovým faktorem v řešení skrytého záškoláctví je způsob, jakým škola monitoruje a vyhodnocuje absenci žáků. Každá škola má svůj evidenční systém, pomocí kterého je schopna efektivně kontrolovat docházku. Sociální pedagog musí mít do tohoto systému možnost nahlížet. Na základě důsledné kontroly a monitoringu vysoké absence může včasné identifikovat a podchytit problém v rodině, poskytnout okamžitou a efektivní pomoc.

Sociální pedagogové zdůrazňovali, že je důležité vyčerpat všechny dostupné možnosti, které škola má a pečlivě zaznamenávat každý krok učiněný v konkrétním případě. Tato dokumentace může být zásadní pro další postup, ať už vůči rodičům, žákovi nebo dalším institucím. Velký důraz byl kladen na pravidelnou spolupráci a komunikaci mezi školou, žákem a zákonnými zástupci. Prvním krokem, pokud absence přetrvává, by měla být osobní návštěva rodiny, která by měla přinést jasné vysvětlení důvodů neúčasti žáka ve vyučování. Zjištění příčin absence je klíčové pro určení dalšího postupu, přičemž se předpokládá, že důvody mohou být velmi různorodé – od zdravotních problémů, přes potíže v rodině, až po možné problémy ve škole, jako například šikana nebo strach z učiva.

Pokud ani po těchto krocích nedojde k nápravě, je doporučeno kontaktovat orgán sociálně-právní ochrany dětí a v případě neomluvené absence příslušný správní orgán (např. oddělení přestupků), který by měl být dále zapojen do řešení případu. V této fázi je důležité vycházet z doporučení OSPOD, který má pravomoc a nástroje k tomu, aby pomohl situaci řešit komplexněji. Časový rámec, kdy by mělo dojít k nápravě může být různý. Sociální pedagogové uváděli horizont jednoho roku, během kterého by mělo dojít k aktivizaci žáka a jeho návratu do běžného školního režimu, stejně jako k zapojení a odpovědnosti ze strany zákonných zástupců.

Účastníci setkání se shodli, že kromě institucionálních postupů je pro řešení skrytého záškoláctví zásadní individuální přístup k jednotlivým případům, stejně jako kontinuální práce s rodinou a samotným žákem.

2. Omlouvání absence žáka

Toto téma je velmi obsáhlé a každá škola postupuje v řešení omlouvání absence jinak. Vždy je ale potřeba vycházet z metodického doporučení MŠMT k prevenci a postihu záškoláctví a omlouvání žáků z vyučování. Pravidla omlouvání nepřítomnosti žáků ve škole je vhodné mít dobře stanovené ve školním řádě a je nutné s nimi každý rok seznámit zákonné zástupce.

V případech časté nepřítomnosti žáka a podezření na zanedbávání povinné školní docházky může být vyžadováno potvrzení od lékaře neboli omlouvání absence na základě sdělení lékaře.

Omlouvání absence žáka lékařem by škola měla vyžadovat ve výjimečných individuálně stanovených případech. Není možné jej vyžadovat plošně u všech žáků. Při požadavku na omlouvání absence lékařem je nutné vždy uskutečnit pohovor se zákonným zástupcem, ze kterého musí být proveden písemný záznam.

Důležitá je rovněž komunikace a nastavení spolupráce s ošetřujícím lékařem. V běžné praxi mnozí lékaři neposkytují do žákovských knížek razítka. Sociální pedagogové si však s lékaři nastavují vhodný způsob komunikace, např. prostřednictvím telefonického či e-mailového kontaktu. Při ověřování absence u lékaře nezjišťujeme zdravotní stav žáka (to přesahuje rámec možných požadavků školy), pouze se informujeme u lékaře, zda v době nepřítomnosti žák navštívil lékaře a zda v daném období byl v domácím léčení. Praxe zároveň ukazuje, že je vhodné pokud je ve škole určen pouze jeden pracovník školy, který komunikuje s lékaři. Nejvhodnější osobou je právě sociální pedagog.

Vysoká absence

3. Jak řešit vysokou absenci žáků, když ani OSPOD s rodiči nic nezmůže?

Řešení vysoké absence není vždy úplně jednoduché. Sociální pedagogové se setkávají s případy, kdy se situace nelepší ani přes jejich jakékoliv intervence. OSPOD v této věci mnohdy taktéž moc nezmůže, i když má v rukách oproti škole další opatření, které může využít.

Při řešení vysoké absence máme různé možnosti, vždy však záleží na konkrétní situaci a důvodech nepřítomnosti žáka či zda se jedná o vysokou omluvenou absenci či neomluvenou.

Možnosti řešení vysoké absence žáků:

- Pohovor se zákonným zástupcem a žákem – cílem je nastavení podpory a hledání vhodných možností řešení situace. Je možné nastavit omlouvání absence od lékaře. Rovněž je důležitá důslednost v dodržování nastavených opatření a postupování dle pravidel omlouvání.
- Práce s rodiči žáka – neustále vysvětlovat významu pravidelné školní docházky, navštěvování rodiny atd.
- Práce se žákem – pravidelné konzultace, zjišťování příčin jeho nepřítomnosti ve škole a motivování k pravidelné docházce (např. co ho ve škole baví, co je pro něho fajn aj.).
- Hlášení absence na příslušné orgány – pokud se situace s vysokou absencí nedaří zlepšit a škola má podezření ze spáchání přestupku z důvodu neplnění povinné školní docházky může podat podnět příslušnému orgánu.

- Oznámení na oddělení přestupků se podává v případě neomluvená absenci žáka, pokud přesáhne u žáka 1. stupně 25 hodin a žáka 2. stupně a střední školy 30 hodin. Doporučuje se oznámení rovněž zasílat v kopii i na OSPOD.
- Oznámení na OSPOD se podává v případě, že častá absence trvá po takovou dobu, nebo je absence takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj žáka či mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí. Na OSPOD je možné hlásit jak neomluvenou, tak i omluvenou absenci. Dle metodického doporučení MŠMT se na OSPOD hlásí jen závažnější případy. Může se jednat např. o situace, kdy má žák za pololetí zameškaných 200 hodin a nepřítomnost ve škole je zákonnými zástupci omlouvána z nejrůznějších nevolností, rodinných důvodů apod. a situace nasvědčuje zanedbávání povinné školní docházky. Jinak platí, že situaci řeší přestupkový orgán.
- Oznámení na Policii ČR se podává dle metodického pokynu v nejzávažnějších případech. Na obvodní oddělení se většinou zasílá oznámení vyšší počet neomluvených hodin, kdy je podezření ze spáchání trestného činu z důvodu neplnění povinné školní docházky.
- Oznámení o zanedbávání povinné školní docházky je možné zaslat i na kriminální Policii, která obvykle řeší zameškanou absenci, která přesáhne 100 zameškaných hodin v jednom pololetí (omluvených i neomluvených). V rámci oznámení na kriminální Policii se obvykle řeší situace se zameškanou absencí žáka, u které víme, že i když přistoupíme k jakémukoliv opatření, tak se situace přístup zákonných rodičů nezmění. Aby to však mělo význam, je ideální, pokud žákova absence nebyla předtím nikde hlášena (myšleno na oddělení přestupků či obvodní oddělení Policie ČR, tedy aby rodiče ještě za žádnou absenci, která se hlásí na kriminální policii nedostali žádný trest).
- Kriminální Policie pak prošetřuje, zda se jedná o účelové absence, vyžadují si od lékařů informace, kdy u nich bylo dítě ošetřeno, zvou si rodiče k výslechu a podání vysvětlení atd. K tomu potřebují informace o žákovi, jeho celkové absenci a důvody nepřítomnosti, jaké kroky byly již ze strany školy učiněny, jaká je spolupráce rodičů se školou, jaké má známky atd.
- Pro prošetření situace kriminální policie rozhodne, zda se jedná o přestupek či trestný čin. V případě přestupku to předají příslušnému správnímu orgánu, který udělí pokutu. Pokud shledají, že se jedná o trestní čin (např. ohrožení mravní chovů dítěte), tak to předají k soudu, který pak může udělit podmínku nebo veřejně prospěšné práce.

4. Sebepoškozování a psychické obtíže

Sebepoškozování a další problémy související s psychikou dětí patří mezi závažné problémy. Sociální pedagog ve škole hraje klíčovou roli v prevenci, identifikaci a podpoře žáků, kteří těmito problémy trpí, ať už podporuje žáka ve škole osobně např. zvládacími strategiemi nebo propojí rodinu s externím odborníkem, např. psychiatrem. Rodině lze také nabídnout informace o dostupných službách (např. krizových linkách, psychologické poradně nebo rodinné terapii) a možnosti vhodné komunikace s dětmi o náročných tématech.

V závažných případech jako je sebepoškozování, sebevražedné myšlenky, ale též i poruchy příjmu potravy a další, se sociální pedagog řídí metodikami MŠMT zabývajících se danou problematikou, a především platnými zákony. Sociální pedagog proto plní svou oznamovací povinnost směrem k zákonným zástupcům žáka (případně jiných pečujících osob dle rozsudku apod.). Z hlediska snahy o udržení důvěry ve vztahu sociálního pedagoga a žáka je však možné oznámit danou skutečnost společně, případně přenechat iniciativu žákovi a domluvit se s ním, že si to u rodiny ověříme. Nelze jednoznačně sdělit, zda se jedná o ohrožené dítě a je tedy nutné oznamovat skutečnost OSPOD, je však třeba mít i tuto možnost na mysli a umět situaci adekvátně vyhodnotit. V případě, že si nejsme jisti, je možné využít např. krizové centrum, které umožňuje konzultace mj. i poradenským pracovníkům ve školách. Může se stát, že se ve škole stane událost, jež se dotkne celé třídy. I na to je třeba reagovat a ve spolupráci s vedením školy, dalšími pracovníky školního poradenského pracoviště a třídním učitelem je důležité pracovat s třídním klimatem, případně poskytnout i krizovou intervenci. Lze též nabídnout pravidelné konzultace, poskytovat emocionální podporu a pomáhat hledat zdravé způsoby zvládání problémů.

5. Školní (ne)úspěch

Školní neúspěch vedle zhoršeného prospěchu či zvýšené absence žáka často souvisí s náročným, rizikovým či nevhodným chováním žáka, které může být reakcí na složitější okolnosti (např. jako jsou rodinné problémy, specifické poruchy učení, nebo nedostatečná podpora v oblasti vzdělávání). Sociální pedagog má klíčovou roli při identifikaci příčin problému a hledání řešení.

Mezi nejčastější projevy chování, které lze spojit se školním neúspěchem, patří např. časté vyrušování během vyučování a narušování průběhu hodiny, agresivní chování vůči spolužákům nebo pedagogům, chronická neochota spolupracovat na úkolech a školních povinnostech, záměrné ignorování pravidel školního řádu a další. Příčiny můžeme hledat v nenaplněných potřebách dítěte, nestabilním rodinném prostředí, nedostatku podpory nebo příliš přísné/benevolentní výchově. Dále může mít žák specifické poruchy učení či chování jako výsledek diagnostiky v školním poradenském zařízení či dalších odborníků. Také však může jít o sociální vlivy jako např. konflikty mezi spolužáky či šikanu, ale i o nedostatek motivace k učení a rezignaci na školní úspěch.

Role sociálního pedagoga při řešení školního neúspěchu pak může vypadat takto:

- Diagnostika problému:
 - Spolupráce s pedagogickým sborem na rozpoznání vzorců chování, které ovlivňují školní výsledky, možnost využití pozorování žáka v hodině či ve školní družině (spojeno s depistážní činností).
 - Navázání kontaktu s žákem a vedení citlivého rozhovoru o jeho potížích, získávání informací o jeho pohledu a potřebách.
 - Konzultace s rodiči za účelem zjištění situace v rodinném prostředí a náhledu na chování i přístup ke škole.
- Intervence:
 - Individuální podpora – vytvoření plánu podpory žáka či nabídka pravidelné intervence se žákem či rodinou, možnost i skupinových aktivit např. zaměřených na rozvoj sociálních dovedností či zvládání konfliktů a emocí.
 - Spolupráce s dalšími odborníky – zapojení školního psychologa, střediska výchovné péče atd.
- Prevence:
 - Organizace preventivních programů zaměřených na zlepšení vztahů mezi žáky a podporu zdravého klimatu ve třídě.
 - Podpora socio-emočního učení či osobnostně sociálních dovedností.
- Metodické vedení pedagogů:
 - Edukace učitele o aktuální situaci žáka, metodické vedení při zvolení vhodného přístupu k žákovi.
- Spolupráce a koordinace:
 - Monitorování vývoje, spolupráce s rodinou, pedagogy, odborníky, mezioborové využití znalostí a vzájemná podpora.

Mobily ve škole

6. Změna školního řádu v oblasti užívání mobilních telefonů

Sociální pedagogové diskutovali nad ukotvením zákazu používání mobilních telefonů ve škole. V některých školách byl doplněn školní řád o zákaz používání těchto zařízení a žák je musí ponechat v šatně. Odůvodněno to bylo tvrzením, že žáci používají mobilní telefony při výuce a nahrávají si učitele. Školy tak zaváděly dodatky školního řádu v souladu se stanoviskem České školní inspekce k regulaci užívání mobilních telefonů ve školách. Tyto dodatky či úprava školního řádu musí schválit školská rada.

Sociální pedagogové diskutovali nad tímto opatřením. Vhodné je problematiku užívání mobilních telefonů, internetu a dalších zařízení diskutovat a seznam žáky s možnými nástrahami užívání v rámci preventivních aktivit sociálního pedagoga a metodika prevence. V rámci digitálních kompetencí je rovněž potřeba, aby žáci tyto zařízení a internet uměli správně a adekvátně využívat. Školy v současné době však disponují IT technikou (notebooky,

tablety), se kterými mohou pracovat v rámci vyučování či po domluvě s pedagogickými pracovníky v době přestávek či volných hodin, např. při projektové činnosti, přípravě na výuku.

MEZIOBOROVÁ SPOLUPRÁCE

1. Propojení s dalšími službami (síťování)

Před zavedením pozice sociálního pedagoga nebyla ve školách mnohdy nastavená spolupráce s externími aktéry. Škola v rámci mezioborové spolupráci často hrála roli pouhého informátora a nebyla zahrnuta do řešení situace rodin a žáků. Začínající sociální pedagogové tak stojí před velkou výzvou, aby kvalitně nastavili mezioborovou spolupráci.

Je vhodné, pokud si sociální pedagog vytvoří seznam místních externích institucí a organizací, včetně kontaktů na dané pracovníky (např. OSPOD, SVP, SAS, NZDM a další neziskové organizace či odborníci (pediatr, psycholog, psychiatr)). Doručuje se rovněž přímé oslovení a nejlépe osobní schůzka, kde dojde k vzájemnému představení a nastavení možné spolupráce. Sociální pedagog k tomu může využívat i dny otevřených dveří, kterou neziskové organizace a sociální služby dělají.

Mezioborová spolupráce s externími aktéry však může být někdy komplikována nedostatečnou kapacitou služeb či pracovníků. V takovém případě např. OSPOD či SAS pak nemusí plně zvládat v rámci svých služeb působit na zákonné zástupce a rodiny žáků do takové míry, jaká by byla potřeba. Důležitá je vzájemná komunikace, spolupráce a hledání možných řešení na systémové bázi. Sociální pedagog v takových případech zároveň hraje klíčovou roli, protože s rodinami může pracovat i v jejich domácím prostředí.

2. Zpětná vazba od externích aktérů

Zpětná vazba ze strany OSPOD, Policie a dalších aktérů je často diskutována. Sociální pedagogové velmi často jakým způsobem se škola zpětně dozví informace o výsledku svého oznámení na OSPOD nebo přestupkového či trestního řízení. K projednání často není zástupce školy přizván a mnohdy chybí provázanost institucí. Škola se tak často cítí být jen roli poskytovatele informací a nedostává se jí zpětné vazby o zaslaném oznámení. Jistou překážkou v provázanosti je GDPR a mlčenlivost, která má do jisté míry i svůj důvod.

OSPOD nemá podle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí povinnost sdělovat škole informace o nezletilém a o práci s rodinou. Kterým subjektům je OSPOD povinen sdělovat informace vyplývá z § 51 tohoto zákona. Naopak škola je podle tohoto zákona povinna na základě výzvy OSPOD informace poskytnout.

Co se ale týče zpětné vazby, tak zde již škola má právo požádat o zpětnou vazbu na základě svého oznámení. Ale podle § 10 odst. 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí má škola právo požadovat informace pouze o tom, zda dítě, kterého se oznámení týkalo, je nebo není ohroženo

podle § 6. Podle zákona větší rozsah informací OSPOD vzhledem k mlčenlivosti poskytovat nesmí.

Zpětná vazba v podrobnějším rozsahu hodně závisí na vzájemné komunikaci mezi školou a OSPOD. Navíc většinou bez požádání o zpětnou vazbu ji OSPOD sám od sebe neposkytne. Do oznámení zaslané na OSPOD se tedy doporučuje napsat větu „**Žádáme o vyrozumění o tom, jak bylo s naším oznámením/informacemi nakládáno.**“

Na základě této věty již zpětnou vazbu OSPOD poskytne. Někteří pracovníci OSPOD však mnohdy poskytnou pouze stručnou odpověď, zda dítě je nebo není zařazené v § 6 zákona č. 359/1999 Sb.

Hodně důležité je tedy navázání spolupráce s OSPOD, včetně zrealizování osobní schůzky např. s vedoucím OSPOD, dalšími sociálními pracovníci a kurátory pro děti a mládež, a domluvit se na formě spolupráce, výměny informací apod. Samotná spolupráce se vyvíjí v čase a obdobně jako u žáků a rodičů je s externími aktéry důležitá důvěra a vztah. Pracovníci OSPOD se řídí zákonem, musí dodržovat mlčenlivost, a i když vykonávají určitá opatření, tak v jejich zájmu je ochrana nejen dětí, ale i rodičů a to se týká i informací. Pokud ale máme vytvořenou úzkou spolupráci s pracovníky OSPOD, jsou si oni samy vědomi toho, že poskytnuté informace sociální pedagog nebo škola nezneužije, tak jsou pak ochotni sdělovat některé potřebné informace.

Pokud oznámíme věc na Policii, ať už se to týká neomluvené absence nebo jiného podezření na spáchání trestného činu, tak Policie vždy zasílá oznámení o výsledku šetření. Většinou však jde o informaci, že bylo předáno správním orgánům, nebo bylo podstoupeno např. na oddělení kriminální policie.

Oddělení přestupků ve většině případů zpětnou vazbu škole neposkytuje. Pokud však škola oznamuje na oddělení přestupků např. neomluvenou absenci, tak je obvykle zákonným zástupcům udělena pokuta.

Spolupráce se státním zastupitelstvem v těchto záležitostech je obdobná jako u orgánů sociálně právní ochrany dětí. Tedy na základě výše uvedené věty státní zástupce poskytne zpětnou vazbu na zaslané oznámení.

SPOLUPRÁCE S VEDENÍM ŠKOLY A PEDAGOGICKÝMI PRACOVNÍKY

1. Sdělování informací vedení školy – mlčenlivost sociálního pedagoga

Sociální pedagogové si často pokládají otázku, jaké veškeré informace sdělovat vedení školy. Vedení školy musí být informované o důležitých věci. Sociální pedagog zároveň musí dodržovat mlčenlivost podobně jako školní psycholog. Je to klíčové pro důvěru ze strany žáků, rodičů i pedagogů. Velmi tedy záleží na konkrétních informacích a dané situaci. Sociální pedagog musí umět filtrovat, které informace sdělené žákem, rodičem či pedagogem si nechá pouze pro sebe, a které sdělí vedení školy, případně učiteli.

Vedení školy i učitelům je vhodné předávat informace, o kterých se sociální pedagog domnívá, že by je měli vědět. Pro vedení školy je důležitá informace o tom, s kým sociální pedagog pracuje a na čem. Ať už se to týká žáka nebo rodiče. Není nutné, aby věděl veškeré podrobnosti, např. že žák včera odpoledne venku s kamarády kouřil nebo že rodiče mají exekuce. Sociální pedagog může vedení školy a učiteli sdělit jen např., že se žákem teď pracuje na odbourání jeho zlovyků nebo že rodiče mají náročnou finanční situaci a usiluje o optimalizaci jejich situace navázáním na další odborné služby. Jsou však informace, o kterých musí vedení školy a učitelé vědět. Např., že jsou v konkrétní třídě špatné vztahy a sociální pedagog ve spolupráci s třídním učitelem pracuje na zlepšení vztahů nebo má sociální pedagog podezření, že žák je zanedbávaný a je nutné situaci oznámit na OSPOD.

2. Předávání informací učitelům po rozhovoru s žákem

Učitelům je nutné předávat informace, avšak v rámci mlčenlivosti a zachování důvěry se žákem. Zde platí obdobně jako bylo popsáno u sdělování informací vedení školy. Sociální pedagogové se mnohdy setkávají se situacemi, že učitelé často problémy žáků bagatelizují či je nechtějí vidět.

Pokud má žák např. potíže v kolektivu, ostatní se mu smějí, je důležité, aby to učitel věděl, všiml si těchto situací a adekvátně zakročil. V případě, že bude učitel stále problémy bagatelizovat a nebude je chtít řešit, je vhodné, pokud sociální pedagog bude navštěvovat třídu a v rámci svých časových možností bude přítomný v hodinách, o přestávkách. Cílem je vypořádat výše uvedené situace. Poté může jít sociální pedagog znovu za učitelem, kdy mu sdělí, co vypořádal, čeho si všiml. Na to již učitele obvykle slyší a jsou ochotni na vzniklém problému spolupracovat.

3. Co dělat, když se pedagog chová neprofesionálně a nevhodně k dětem?

Sociální pedagogové se mohou setkat se situacemi, kdy se učitel chová neprofesionálně (např. používá nevhodné pedagogické postupy, neadekvátně řeší konflikty či šikanu) nebo nevhodně k dětem (např. je uráží, směje se jim či je zesměšňuje).

V takových situacích je důležité poskytovat konstruktivní zpětnou vazbu a objasnit vhodné postupy. Pokud pedagog nepřijímá zpětnou vazbu a pokračuje s nevhodnými postupy je důležité neočekávat nějakou změnu z jeho strany, přesto stále trpělivě sdělovat, že takové chování či postup není vhodný a sdělovat to ze svého pohledu „nelíbí se mi“, „domnívám se ...“, „podle mého názoru ...“ apod. Další možností je obrátit se na vedení školy a sdělit jim neprofesionální a nevhodné chování pedagoga. Důležité je rovněž intervenovat ve třídě či u žáků z důvodu jejich podpory. Řešení takových situací může být pro sociálního pedagoga velmi náročné, proto si musí být vědom toho, co může ze své pozice dělat a co již je v kompetenci vedení školy. V případě, že je vedení v řešení laxní je vhodné řediteli školy nadále sdělovat, že takové jednání učitele je problém, který se odráží na dětech, budou si stěžovat rodiče apod.

PRÁCE SE ŽÁKY A TŘÍDNÍM KOLEKTIVEM

1. Konzultace se žáky

Sociální pedagogové ve velké míře pracují se žáky v rámci individuálních či skupinových konzultací. Některé konzultace mohou být krátké, a tak postačí přestávka. Avšak ve většině případů se jedná o delší konzultace a v takových případech je nutné se žáky provést konzultaci ve vyučovací hodině. Je tedy vhodné, když se sociální pedagog domluví s učiteli, kdy si žáka bude brát na individuální konzultace (např. při pravidelných konzultacích) nebo i při jednorázových. Ve většině případů jsou učitelé ochotni žáky uvolňovat z vyučovací hodiny. Přitom se nezapočítává jejich absence. Je však důležité se domluvit s učiteli, zda je potřeba, aby si žák doplnil probírané učivo z hodiny či dopsal probíranou látku. Zároveň pokud by konzultace měli být delšího a pravidelného charakteru je potřebné si brát žáky v rámci disponibilních hodin či po vyučování.

2. Doučování žáků

Někteří sociální pedagogové poskytují doučování žákům v rámci své pracovní náplně. Doučování však nepatří přímo do standardních činností sociálního pedagoga. V jistém smyslu a za určitých podmínek může být žákům prostřednictvím sociálního pedagoga poskytnuta určitá podpora individuálního vzdělávání formou doučování.

Sociální pedagogové doporučují zaměřit se na zvyšování rodičovských kompetencí v rámci domácí přípravy žáků. Dle tohoto doporučení je tedy vhodné, pokud doučování probíhá ve spolupráci a za přítomnosti zákonného zástupce. V rámci takto nastavené podpory si může rodič osvojit různé strategie a typy práce s dítětem, případně sociální pedagog zjistí, které oblasti vzdělávání bez pomoci nezvládnou. Dále se doporučuje zprostředkovat doučování ať již učitelem, asistentem pedagoga či v rámci neziskové organizace nebo dobrovolnictví.

3. Práce sociálního pedagoga se třídou

Sociální pedagogové pracují s třídními kolektivy. Obvykle se na sociálního pedagoga obrátí třídní učitelé, že by potřebovali se třídou pracovat např. z důvodu náročného chování ve třídě, špatných vztahů nebo otevřít a prodiskutovat nějaké téma. Sociální pedagogové však často objevují témata, na kterých je potřeba se třídou pracovat ať již v rámci preventivních nebo intervenčních programů. Poté se domlouvají s třídním učitelem na realizaci programu, komunitního kruhu nebo jejich přítomnosti na třídnické hodině. Společně s třídním učitelem pracují např. na pravidlech třídy. Do práce se třídou se zahrnuje i depistáž, diagnostika

a konzultace s učiteli, kdy společně diskutují nad tím, co je třeba změnit, např. zasedací pořádek, pravidla nebo jak déle postupovat a přistupovat k žákům. Hodně záleží na konkrétní potřebě v dané třídě, na kterou sociální pedagog reaguje.

4. Techniky na zlepšení klimatu ve třídě či stmelení třídního kolektivu

Sociální pedagogové mnohdy hledají jednoduché a účinné techniky. Nelze však říct, která technika je nejvíce účinná, protože tohle se obtížně měří. Můžeme se opírat jen o subjektivní názory žáků a učitelů. Navíc každý kolektiv je trochu jiný a ve třídě nemusí zafungovat technika, která nám v předchozí třídě pomohla při stmelení kolektivu. V jedné třídě se mohou objevovat jiné obtíže než ve druhé třídě, kolektivy mohou mít odlišné potřeby apod. Před zvolením techniky na stmelení kolektivu je tedy potřeba mít minimální znalosti vztahového prostředí.

Existuje celá řada publikací a metodik, kde lze nalézt nejrůznější hry a techniky pro práci se skupinou. Sociální pedagog může při práci se třídou využívat i řadu nejrůznějších pomůcek. Příkladáme zde náměty na tyto materiály, které mezi sebou sdíleli sociální pedagogové na kazuistických/intervizních seminářích:

- GILLERNOVÁ, I. a kol. 2012. Sociální dovednosti ve škole. Praha: Grada.
- LISÁ, E. a kol. 2010. Hry k rozvoji sociálních kompetencí žáků 1. stupně ZŠ. Praha: Portál.
- HOPPE, S. a kol. 2001. Sociálně psychologické hry pro dospívající. Praha: Portál.
- KOLAŘÍK, M. 2019. Interakční psychologický výcvik. 2., doplněné a přepracované vydání. Praha: Grada.
- KOLAŘÍK, M. 2013. Interakční psychologický výcvik pro praxi: nové hry pro výcvikové skupiny. Praha: Grada.
- BURDICK, D. E. 2019. Mindfulness u dětí a dospívajících: 154 technik a aktivit. Praha: Grada Publishing.
- Třída v pohodě
- Si třída (Skautský institut)
- 100 námětů pro dramatickou výchovu
- Metodika RRRR (SOFA)
- Metodiky Osobnostně sociální výchovy
- Metodiky Etické výchovy
- Dobrodenník – deník dobrých vzpomínek
- Kartičky ctností (nebo nejrůznější další – např. Myši z majáku (sady Rodina, Situace atd.), silné stránky, dixit a další)

5. Žáci se sociálním znevýhodněním

Sociální pedagog obdržel od vedení školy seznam žáků se sociálním znevýhodněním. Jaký je následný postup? Koho první kontaktovat? Je potřeba o každém rozhovoru vést dokumentaci a co vše může sociální pedagog nabídnout?

Žádný univerzální postup, podle kterého je možné postupovat krok po kroku neexistuje. Velmi záleží na příčině sociálního znevýhodnění. Zda dítě vyrůstá v prostředí, kde se mu nedostává podpory k řádnému průběhu vzdělávání a rodiče nespolupracují, rodina má finanční problémy nebo má žák nedostatečnou znalost českého jazyka atd.

Jako první je doporučováno kontaktovat třídního učitele. Získání bližších informací pomůže objasnit, co je dále potřeba. Pokud se např. dozvíme, že žák nenosí svačiny, nemá pomůcky, nemá zaplacené obědy ve škole apod., tak by dalším postupem bylo kontaktovat rodiče a zjistit z jakého důvodu tohle vše nemá. Důvodem může být tíživá finanční situace rodiny, který se např. zrovna přestěhovala, zaplatili kauci a nemají teď peníze. Je nutné zkusit najít vhodná řešení. Na kontaktovat se např. se sociálně aktivizační službou pro rodiny s dětmi, zapojit dítě do programu bezplatných obědů ve škole, poskytnout rodičům sociálně právní poradenství v oblasti dávek, na co mají nárok apod.

Jiným případem zase může být to, že žák je ohrožený sociálním znevýhodněním z důvodu zanedbávání. V takovém případě se doporučuje informovat orgán sociálně právní ochrany dětí a spolupracovat s pracovníky OSPOD za zlepšení rodinné situace.

Nebo se může jednat o to, že žák vzhledem ke svému prostředí není motivovaný k učení, škola ho nebaví apod. V takovém případě bude postup zase trochu jiný. Nutné bude začít pracovat se žákem, kontaktovat rodiče, informovat je o tom, že žák např. ve škole neprospívá, nepřipravuje se do školy a hledat možnosti, jak situaci změnit, případně zase pomoci zprostředkovat další služby.

Zároveň mohou být žáci, kteří jsou sice sociálně znevýhodnění, ale naše práce s nimi a podpora není vzhledem k jejich situaci zrovna výrazně potřeba. Při rozhovoru s třídním učitelem je tedy nutné se zaměřit na zmapování žáků, kteří potřebují podporu a pomoc nejvíce.

Co se týče dokumentace, nemusí se nutně zapisovat každý rozhovor. Postačí stručný zápis do deníku sociálního pedagoga (případně diáře), kdy a s kým sociálního pedagoga prováděl rozhovor a ohledně čeho. Dokumentaci z rozhovoru je však potřeba vést v případě oficiálního pohovoru s rodiči, žákem či uskutečněných případových setkáních.

Sociální pedagog může žákovi se sociálním znevýhodněním a jeho rodině mnoho nabídnout. Jak již bylo zmíněno, velmi záleží na konkrétní příčině a potřebách žáka a rodiny. Sociální pedagog může nabídnout např. pomoc s přípravou do školy, zprostředkování doučování (ve škole, neziskové organizace či zajistit dobrovolníka), volnočasové aktivity (např. v rámci školních kroužků nebo zájmového vzdělávání mimo školu), pomoc při zajištění finanční pomoci na uhrazení kroužků, obědu ve škole či školních potřeb. Dále může nabídnout celkovou podporu ve škole, poradenství žákovi a jeho rodině, zprostředkování další odborné pomoci (sociální služby, neziskové organizace, nadace, krizová centra atd.

Další možnosti práce se žáky se sociálním znevýhodněním lze nalézt v publikaci *Metodika práce pro sociální pedagogy*.

6. Poznámky žákům od sociálního pedagoga

Sociální pedagogové na kazuistickém/intervizním semináři diskutovali nad problematikou udělení poznámky sociálním pedagogem z důvodu drzé chování a tykání žáků vůči němu. Sociální pedagogové se shodli na tom, že vystupují v roli podpory pro žáky a tímto krokem by mohli narušit důvěru.

Sociální pedagog přesto může dávat žákům poznámky i třídním učitelům navrhnout nebo doporučit udělení výchovného opatření konkrétnímu žákovi. Přičemž je ale nutné si uvědomit, že legislativně zodpovídá za veškeré výsledky vzdělávání vždy primárně učitel, tedy i za poznámku. Takže je v této věci vhodné, aby se sociální pedagog domluvil s třídním učitelem, že chce žákovi za jeho drzé chování vůči němu a tykání napsat poznámku.

Zároveň je důležité se ptát, k čemu bude poznámka dobrá? Poznámky v současné době už nahrají takovou roli jako v minulosti a je to spíš jen forma krátkého oznámení rodičům o nevhodném chování jejich dítěte.

Pokud je žák na sociálního pedagogy drzý a tyká mu, tak vhodnější je místo poznámky telefonicky kontaktovat rodiče a požádat je, aby s dítětem doma promluvil. V případě opakujícího chování se pak s třídním učitelem domluvit na udělení výchovného opatření a rodiče si pozvat do školy na pohovor. Důležité rovněž je zaměřit se důvod, proč se žák choval k sociálnímu pedagogovi negativně. Doporučujeme si tedy s žákem o této situaci promluvit o samotě. Sociální pedagog má k žákům partnerský vztah, ale neznamená to, že mu mohou tykat, pokud se nad tím nedomluví.

PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE

Součástí tohoto sborníku jsou také příklady dobré praxe sociálních pedagogů. Mnohé z nich zahrnují konkrétní přístupy, metody a aktivity, které se osvědčily při práci s žáky a jejich rodinami, jež čelí různým výzvám ve školním i rodinném prostředí. Tyto příklady ukazují, jak lze přistupovat k problémovým situacím a dosahovat pozitivních výsledků. Celkem uvádíme 25 příkladů dobré praxe. Cílem je představit zkušenosti, práci a výsledky sociálních pedagogů, které mohou být inspirací a podporou dalším sociálním pedagogům či jiným pracovníkům ve škole při hledání efektivních postupů při práci s cílovou skupinou a při řešení každodenních pedagogických problémů. Rovněž mohou složit k šíření povědomí o roli a přínosnosti sociálních pedagogů ve školách. V rámci ochrany dětí, rodin, pedagogických pracovníků i samotných sociálních pedagogů jsou příběhy opět anonymizovány. Některé údaje, které by mohly vést k identifikaci osob jsou pozměněny.

SOCIÁLNÍ A EMOČNÍ PODPORA ŽÁKYNĚ Z NEÚPLNÉ RODINY

Klíčová slova:

sebepoškozování, sklony k depresím, záškoláctví, šikana

Žákyně 7. třídy (14 let) patří mezi prospěchově průměrné žáky. Opakovala však 5. třídu. Je apatická a často se u ní střídají nálady až stavy mánie. Mezi její záliby patří čtení japonských komiksů, zajímá se o vesmír a počítačové hry. Sportu není příliš nakloněna, ale ráda tancuje. Do kroužku ovšem nechodí, protože rodina nemá dostatek finančních prostředků na volnočasové aktivity dívky. Pedagogové ve škole mají podezření na možné sebepoškozování dívky. Také má potíže v kolektivu, ze kterého je vyčleňovaná a objevují se prvky ostrakismu.

Žákyně pochází z neúplné, dysfunkční rodiny. Má o tři roky mladšího bratra, který navštěvuje stejnou základní školu. Děti mají společného otce, se kterým matka přibližně 5 let nežije. Otec často pil alkohol, po kterém se projevoval agresivně. Fyzicky napadal matku i děti. Sourozenci mají společný pokoj. Dívka se často stará o mladšího sourozence a s matkou má momentálně složitější komunikaci. Matka se ze zaměstnání pravidelně vrací pozdě odpoledne. Z důvodu starání se o mladšího sourozence často chybí ve škole a spolupráce s matkou je nízká. Prarodiče ze strany matky rodině nepomáhají. Prarodiče ze strany otce projevují větší zájem, bohužel bydlí daleko a mají zdravotní problémy v oblasti pohybového aparátu. Z tohoto důvodu je pro ně dojíždění náročné a složité. Rodinu často navštěvuje současný (druhý) přítel matky, s kterým nemá dívka dobrý vztah. Matka plánuje s přítelem společné bydlení. Na to žákyně nereaguje zrovna pozitivně. Dívka má celkově špatný vztah k mužskému pohlaví.

Řešení situace

Sociální pedagog případ dívky projednával s ostatními sociálními pedagogiky na kazuistickém/intervizním semináři, kde se naplánoval možný postup a další řešení situace. Na dalším setkání sdílel, jak případ pokročil a které kroky byly učiněny.

Sociální pedagog začal pravidelně pracovat s dívkou. Intervence probíhali formou konzultací i krizových intervencí. Sociální pedagog s žákyní používal i metodu volného psaní. Dívka se více otevřela a sdělovala své pocity. Ve spolupráci s dalšími pracovníky školního poradenského pracoviště byl vytvořen individuální plán podpory, který byl projednání i s matkou a žákyní. Poté byla v péči i školního psychologa a vytvořil se krizový plán v případě potřeby sebepoškozování.

Dále sociální pedagog intenzivně pracoval s rodinou. S realizoval rodinný krok a dívka v bezpečném prostředí dokázala matce říct vše co jí vadí a zároveň navozuje potřebu sebepoškozování. Domluvila se rovněž terapie pro všechny děti z důvodu sebepoškozování dívky i násilí ze strany otce.

Klíčovým krokem byla mezioborová spolupráce s Úřadem práce pro stabilizování finanční situace rodiny, nízkoprahový klub pro děti a mládež pro podporu dívky mimo školu, sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi pro další podporu rodiny i doučování pro mladšího chlapce. Dále bylo důležité zapojit sociálního pracovníka na obci pro pomoc s hledáním časově méně náročného zaměstnání matky a zlepšení vztahu žákyně s jejím partnerem. Sociální pracovníci se sociálním pedagogem také spolupracovali na zajištění finanční podpory pro zájmový kroužek dívky.

Bylo nutné se zaměřit na třídy kolektiv, proto sociální pedagog provedl depistáž v třídním kolektivu a následně probíhali ve spolupráci se školním metodikem prevence individuální rozhovory s žáky. Následně probíhala práce se třídou formou her na stmelení kolektivu. Také proběhla přednáška na téma sebepoškozování.

NEDOSTATEČNÁ MOTIVACE KE VZDĚLÁNÍ

Klíčová slova:

školní neúspěch v návaznosti na nevhodné chování žáka, vysoká omluvená absence

Chlapec s diagnózou ADHD a 3. stupněm podpůrných opatření s využitím asistenta pedagoga. V učení se u něj projevují pouze obtíže se psaním. Nejvíce problematická je však soustředěnost, často odmítá pracovat. Velmi potřebná je motivace a pochvala. V případě neúspěchu se uzavírá, zaleze do kouta, pod stůl, do skříně, vzteká se nebo brečí a odmítá dále pracovat. Toto chování je rušivé pro ostatní žáky ve třídě. Má potíže

s vyjadřováním, a díky tomu i s komunikací. Chlapec je na druhou stranu velmi hodný, slušný, kontaktní, ochotný pomáhat, veselý, nápaditý, vynalézavý. Když mu něco jde, má velikou radost a samostatně pracuje. Vyrůstá s rodiči a mladší sestrou. Sestra, která navštěvuje 5. třídu je momentálně na žádost rodičů v péči sociálního pedagoga. Mezi dětmi narůstá doma agrese a oba začínají mít problémy v třídním kolektivu. Žák ve škole často chybí z důvodu nejruznějších nevolností či nemocí, čímž mu narůstá omluvená absence. Školní neúspěch se projevuje na prospěchu chlapce.

Řešení situace

Sociální pedagog případ chlapce projednával s ostatními sociálními pedagogiky na kazuistickém/intervizním semináři, kde se naplánoval možný postup a další řešení situace. Důležité je vzbudit zájem žáka o školní docházku a spolupráce žák – rodič – škola. Na dalším setkání sociální pedagog sdílel, jak případ pokročil a které kroky byly učiněny.

Sociální pedagog nejprve usilovat navázání bezpečného a důvěrného vztahu s žákem, s čímž nebyl žádný problém. Chlapec je rád v přítomnosti dospělého, kdy se veškerá pozornost soustředí jen na něj. Díky vzájemné důvěře se sociálním pedagogem spolupracoval.

Vzhledem k výše uvedeným potížím s komunikací se chlapec těžko vyjadřoval k tomu, co by si přál. Trvalo déle určit cíl zakázky. Sociálními pedagogovi k určení cíle, na čem budou s chlapcem pracovat velmi pomohlo pozorování, komunikace při hře, pracovní listy a Divadlo. Jako cíl práce a podpory si společně stanovili pomoc a podporu při začleňování do kolektivu vrstevníků.

Pro sociálního pedagoga bylo snadné všimnout si silných stránek a talentů chlapce. Je v mnoha směrech nadaný. Při povídání, v čem je dobrý a proč, bylo vidět, že si své nadání uvědomuje. Úspěch je pro něj velkou motivací. Při spolupráci byla využita metoda aktivního naslouchání, otevřené otázky, narativní práce a využívali vhodně i tablet. Jako velmi přínosné se ukázalo, současně s pomáhajícím rozhovorem, zařazení chlapce do práce s robostavebnicí.

Individuální práci s žákem doplňoval sociální pedagog prací s třídním kolektivem, ve kterém realizoval programy na zaměřené na budování pozitivního klimatu třídy a stmelování kolektivu s cílem začlenit chlapce do třídního kolektivu. Využíval aktivity, ve kterých žáci zažívali společný zážitek, rozvíjeli schopnost pozitivní zpětné vazby a blíže se poznali. Sociální pedagog ve třídě realizoval např. aktivitu *Tleskání po kruhu*, *Figury*, *Pavučina vztahů*, *Místo po mé pravici, místa si vymění ti...* (Některé z těchto aktivit lze nalézt v publikaci *Třída v pohodě*).

IMPULZIVNÍ A NÁROČNÉ CHOVÁNÍ

Klíčová slova:

nevhodné chování, rušivé chování, mezioborová spolupráce

Žák 7. třídy je velice tvůrčí a zvědavý chlapec. Rád čte, zajímá se o vesmír a počítačové hry. Sportu není příliš nakloněn, ale na hřišti si rád zahraje fotbal. Jeho chování je však ve třídě roztržité až vulgární. Často není připraven do vyučování. Pochází z neúplné rodiny a péče o něj je především na prarodičích. Matku nemá a otec jezdí kamionem.

Žák ve škole vykazuje známky neklidu a hyperaktivity. Při vyučování udrží pozornost jen v případě, když ho probírané učivo zaujme, což se většinou dle jeho slov neděje. Náročné situace nastávají zejména o přestávkách. V některých situacích reaguje nepřiměřeně, někdy i silou, vyžaduje si pozornost a občas má „ztřeštěné“ nápady, jak uvádí. Když je napomenut učitelem, většinou automaticky odpovídá: „Ano, už to neudělám.“ Mnohdy ale neví, proč se přestupku dopustil, nebo proč se tak choval. Je v zajetí některých svých zlovyků, které mohou být pro okolí nepříjemné. Ve třídě není neoblíbený. Dostal „nálepku“ zlobivého kluka, na kterého se všechno svede. Vysloužil si ji od některých pedagogů. Někteří spolužáci jej také občas rádi provokují. Což bylo patrné při práci s kolektivem jeho třídy.

Třídní učitelka má s chlapcem trpělivost a jeho náročné chování řeší formou e-mailové komunikace s prarodiči, aby byli obeznámeni s jeho chováním ve škole. Vždy následuje několik výměnných e-mailů, které situaci však neřeší. Někteří další pedagogové školy již takovou trpělivost nemají a mnohdy jej necitlivě a veřejně kárají.

Mezi školou a rodinou docházelo pozvolna ke zvyšování napětí, které se objevovalo téměř od začátku 6. třídy. Jedním z důvodů byl situace, který proběhla již na prvním stupni. Otci bylo doporučeno vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně. Na vyšetření údajně došlo k nedorozumění, protože otec se nepřesně vyjádřil, za jakým účelem vlastně s chlapcem přichází. Z tohoto důvodu nebylo doporučeno žádné podpůrné opatření ani žádné další vyšetření, a tím se věc uzavřela. Jelikož škola neobdržela žádný záznam z vyšetření, nemohla nastavit potřebnou podporu a dále odborně s chlapcem postupovat.

Řešení situace

Potřeba ze strany pedagogů ve škole byla najít řešení na práci s chlapcem a navázat kontakt s jeho otcem. Sociální pedagog nejprve usilovat o navázání spolupráce s žákem a rodinou, což se mu povedlo během velmi krátké doby. Žák se před třídou cítil důležitě, že odchází ze třídy. Velmi si oblíbil Divadlo a vždy litoval, že čas rychle uběhl. S žákem si sociální pedagog stanovil cíle a společně hledali příčiny chlapcových obtíží. Žák nejvíce tížil vztek, který mívá na spolužáky i pedagogy, když mu něco provedou nebo zakážou. Zvolil si postavu draka, který má svou silou chránit před útoky ostatních, ale také jeho samotného má držet před tím špatným, co provádí.

Klíčová byla rovněž práce s třídním kolektivem, proto byl ke spolupráci přizván školní psycholog. Důvodem bylo lépe poznat chlapce, jeho zařazení do kolektivu a reakce kolektivu na jeho chování a vyvodit z něj poučení. Školní psycholog se sociálním pedagogem zrealizovali ve třídě program. Během programu se povedlo přesně vytipovat povahové rysy chlapce a jeho dvou spolužáků, se kterými je nejvíce v kontaktu. Přítomna byla také třídní učitelka, které poté bylo doporučeno využívat co nejvíce kolektivních her pro stmelení kolektivu.

Sociální pedagog společně se školním psychologem také pracovali na cíli s pomocí pracovního listu s horou. Chlapec si ji sám nakreslil a vyznačil vztyčné body. Spolupráce se dařila, nicméně sociální pedagog měl pocit, že chlapec dost dobře nechápe, co se s ním děje, že si plně neuvědomuje odlišnost svého chování a nevidí na tom nic zvláštního. Po několika konzultacích pracovníci školního poradenského pracoviště dospěli k názoru, že potřebuje pomoc dalších odborníků.

Ve spolupráci s otce se tedy zajistilo vyšetření psychoterapeuta, u kterého proběhly tři setkání a následně byla otcí zaslána zpráva. Psychoterapeut doporučil vyšetření neurologem (EEG) a pedagogicko-psychologickou poradnou. I když se z důvodu vytíženosti psychoterapeuta čekalo delší dobu na jeho vyjádření, povedly se poté učinit další potřebné kroky. Na základě jeho zprávy byl odeslán k dalším doporučeným vyšetřením.

Sociální pedagog dále spolupracoval i s rodinou žáka. Podařilo se mu zrealizovat dvě případová setkání, kterých se účastnil i děda žáka. Na setkání byla řešena sociální situace rodiny a bylo poskytnuto odborné poradenství v této oblasti. Pedagogům ve škole bylo písemně sděleno, jak k žákovi přistupovat dle doporučení odborníků. Chlapcovo chování se v hodinách i o přestávce podařilo uklidnit.

DLOUHODOBÁ INTERVENCE SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA A SOCIÁLNÍ ROLE ŠKOLY

Klíčová slova:

nepodnětné rodinné prostředí, nízké rodičovské kompetence, tíživá situace rodiny, nenaplněné potřeby dítěte, náročné chování, mezioborová spolupráce, násilí v rodině

Chlapec (10 let) se narodil předčasně. Matka byla drogově závislá. Z tohoto důvodu je od narození veden na OSPOD. Pro poruchu attachmentu v raném věku byl v péči psychiatra. Spolupráce byla však zřejmě záhy ukončena. Medikaci matka neuvádí. Otec chlapce nyní nežije ve společné domácnosti. Rodiče nebyli sezdáni. Matka sociálnímu pedagogovi zmiňovala velmi neurovnané poměry ve své primární rodině, které řešila útekem z domova. V současné době nemá tedy v rodině sociální oporu, nestýká se s ní, žije na druhém konci republiky. Pavel nemá sourozence, navštěvoval mateřskou školu a do základní školy nastupoval s jednoročním odkladem z důvodu sociální nezralosti (infantilnost). Chlapec je somaticky zdravý, bystrý, má dobrý všeobecný přehled a velmi bujnou fantazii. Výchova ze strany matky se jeví jako nedůsledná, bez nastavených hranic.

Řešení situace od počátku zahájení školní docházky

Již při nástupu Pavla do 1. třídy matka ve škole třídní učitelku upozorňovala na tíživou finanční a rodinnou situaci. Pavel měl od počátku výrazné obtíže při adaptaci na nové prostředí, které se projevovaly nestandardním chováním v třídním kolektivu (nepřátelské chování vůči spolužákům, afekty spojené s ničením věcí) i ve vztahu k pedagogickým pracovníkům (opoziční chování, nerespektování autorit). Sociální pedagog z tohoto důvodu pozval matku do školy na pohovor, kde byla seznámena s činností školního poradenského pracoviště (ŠPP) a byla jí nabídnuta pomoc ze strany školního psychologa a sociálního pedagoga. Vzhledem k tomu, že se jednalo o žáka 1. třídy, bylo matce na schůzce doporučeno, aby se celkově synovi více věnovala a více se soustředila na domácí přípravu do školy (kontrola pomůcek, oblečení apod.). Matka souhlasila s tím, aby Pavel docházel pravidelně (1x týdně) ke školnímu

psychologovi na terapie zaměřené na pomoc při adaptaci na nové prostředí. Sociální pedagog navázal spolupráci s pracovníky OSPOD, kde byl chlapec veden.

V průběhu dalších týdnů si sociální pedagog i další pedagogové všimli, že Pavel chodí do školy stále více neupravený, špinavý a zapáchal, což mu znesnadňovalo zapojení se do kolektivu třídy. Na přímý dotaz se pak Pavel svěřil, že momentálně žije s matkou v karavanu, kde není zdroj vody a nemají se kde umýt. Sociální pedagog kontaktoval sociálního pracovníka OSPOD a požádal ho o intervenci v rodině a pomoc při hledání vhodnějšího bydlení. Vzhledem k tíživé bytové situaci bylo po domluvě s vedením školy chlapci a matce poskytnuta možnost za určitých podmínek využívat zdarma školní sprchu. To Pavel i jeho matka několikrát využili.

Ve spolupráci s OSPOD si matka našla nové nájemní bydlení a začala chodit do zaměstnání. Na začátku 2. třídy se zdálo, že se situace rodiny stabilizovala. Chlapec navštěvoval školní družinu, ale jiných volnočasových aktivit se neúčastnil. Vzhledem k přetrvávající finanční tísní nechodil na obědy. Sociální pedagog pomohl matce vyřídít bezplatné stravování ve škole prostřednictvím projektu u společnosti Women for Women s r. o., který hradí obědy dětem ze sociálně slabých rodin. Pavel následně začal navštěvovat školní jídelnu, kde se velice rád stravoval.

Nicméně i v průběhu 2. třídy chlapcovo chování vykazovalo časté emoční výkyvy, docházelo ke konfliktům se spolužáky i pedagogy. Z tohoto důvodu sociální pedagog ve spolupráci se školní psycholožkou realizovali program ve třídě zaměřený na zlepšení třídního klimatu. Dle dohody Pavel pravidelně navštěvoval školního psychologa. Sociální pedagog ve spolupráci se speciálním pedagogem vypracovali plán pedagogické podpory, podle kterého se s chlapcem v průběhu 2. třídy individuálně pracovalo. Zejména na upevňování psaní a čtení, kde zaostával za spolužáky.

Matka poměrně záhy přestala chlapce osobně vyzvedávat z družiny a Pavel začal domů chodit sám pěšky do cca 2 km vzdáleného místa bydliště. Ve svých věcech měl velký nepořádek, domácí úkoly nosil nedbale vypracované, chodil do školy často neupravený a špinavý, což matka omlouvala tím, že je „přírodní typ“. Sociální pedagog i ostatní pedagogové chlapce ve škole motivovali k osobní hygieně. Dohlíželi na ostříhání nehtů, uklízení si odpadků v aktovce i skřínce, aby byl spolužáky lépe přijímán.

Ve druhém pololetí 2. třídy začal Pavel navštěvovat ve škole kroužek nácviku sociálních dovedností vedený školním psychologem. Často však odmítal spolupráci a ve skupině vyvolával konflikty. Sociální pedagog a ostatní učitelé začali matku vídat ve společnosti nového přítele, se kterým občas v nedalekém parku kouřili a popíjeli alkohol. Do školy přestala postupně úplně chodit, na třídní schůzku se taktéž nedostavila. Chlapec se netajil tím, že si matka doma balí cigarety z marihuany.

Situace eskalovala, když škola dostala oznámení od obecního úřadu, že Pavel po cestě ze školy pravidelně oslovuje místní obyvatele pod záminkou získat od nich nějaké sladkosti či hračky. Oznámení také poukazovalo na skutečnost, že dítě ze 2. třídy chodí za tmy podél poměrně frekventované silnice samo. Obecní úřad žádal školu o nápravu situace. Sociální pedagog ihned kontaktoval matku a pozval ji do školy na schůzku, kde jí s celou situací seznámili. Matka byla velmi zaskočena, evidentně si neuvědomila možné následky rozhodnutí nechat chlapce chodit

bez dozoru po městě. Uvedla, že jí bylo divné, kde se doma často berou různé obaly od cukrovinek apod. Matce bylo doporučeno, aby syna opět začala vyzvedávat z družiny osobně a intenzivněji se zajímala o jeho volný čas a prosperitu ve škole. Byla taktéž upozorněna na nebezpečí jeho bezproblémového navazování kontaktu s cizími lidmi a na nutnost bezpodmínečné lásky, nastavování a důsledného dodržování hranic ve výchově. Matka projevila opravdovou lítost a slíbila nápravu. O celé situaci i proběhlém setkání s matkou byl informován OSPOD prostřednictvím zprávy. Do konce druhé třídy toto doporučení respektovala, pomáhala chlapci plnit domácí úkoly, odpoledne se mu věnovala, Pavel se celkově zklidnil, nedocházelo tak často k emočním výkyvům a prosperoval lépe i ve výuce.

Na začátku 3. třídy matka změnila zaměstnání a začala pracovala na směny. Pavla tedy již ze školy nemohla vyzvedávat a ten začal opět chodit domů sám. Přestěhovali se k matčinu příteli, což chlapec zpočátku vnímal jako pozitivní změnu, protože přítel si s ním hrál a věnoval se mu.

Postupně se však opět začalo zhoršovat chlapcovo chování. Přibýlo emočních výkyvů, agresivních afektů, opozičního chování a nerespektování školních pravidel. Pavel začal střídavě pobývat u svého otce i matky, což se negativně projevilo na celkové školní úspěšnosti. Na terapii u školního psychologa naznačil, že v soužití mezi matkou a novým přítelem dochází k násilí, uvedl, že přítele nenávidí.

Ve škole bylo opět u chlapce zaznamenány nedostatky v oblečení (v chladném počasí nenosil ponožky, v mrazech měl jen teplou mikinu), což pedagogové školy řešili výpůjčkami ze „ztrát a nálezů“ oblečení ve družině. Sociální pedagog se nemohl s matkou spojit, nereagovala na telefonáty a výzvy k návštěvě školy. Do školy byl tedy pozván otec, který působil, že se snaží celou situaci zvládnout, ale uváděl, že jeho zaměstnání mu nedovoluje se o chlapce starat dlouhodobě. Navíc si nevěděl rady s jeho výchovou. Se školou však spolupracoval a dostavil se i na třídní schůzku ve čtvrtletí. Po několika střídavých pobytech skončil Pavel u matky, která znovu začala se školou komunikovat, uvedla, že chlapec pobýval u otce z důvodu, že se ocitla náhle bez bydlení.

Tato celkově nepříznivá situace v rodině se velmi negativně podepsala na chlapcově psychickém stavu. Docházelo k denním nečekaným afektům s agresivním chováním naměřeným proti spolužákům ve škole i ve školní družině. V těchto situacích poskytoval sociální pedagog či školní psycholog chlapci krizovou intervenci. Školní psycholog nadále pokračoval s terapií, ale celkově se příliš nedařilo chlapce pozitivně motivovat, negoval také všechny naše snahy mu pomoci. Matka v té době sama kontaktovala sociálního pedagoga a školního psychologa s tím, že ani doma si neví s chlapcem rady, a proto si domluvila schůzku na OSPOD. Zde jí pracovníci doporučili obrátit se na SVP, kde si matka domluvila úvodní schůzku.

Situace ve škole se vyostřila, když Pavel neunesl prohru ve hře ve školní družině a hrubě slovně i fyzicky napadl spolužáka, kdy jej držel „v kravatě“ a způsobil mu modřiny na ruce. Konflikt se řešil standardně, vyloučením Pavla ze hry, omluvou spolužákovi, oznámením matce. Rodiče napadeného chlapce ještě týž den podali stížnost řediteli školy a požadovali nápravu. Po poradě všech pracovníků ŠPP, byla matka pozvána do školy na jednání na výchovné komisi. Zde byly probrány možnosti řešení, tj. zahájit a pokračovat ve spolupráci se SVP, navštívit

psychiatrickou ambulanci na doporučení školního psychologa s žádostí o akutní vyšetření. Dále byla domluvena spolupráce s PPP a zaslána žádost o vyšetření s cílem nastavit chlapci vhodné podpůrné opatření (asistent pedagoga do třídy). Pracovníci ŠPP matce pomohli se všemi náležitostmi. Chlapci byla za porušení školního řádu udělena důtka třídního učitele a o celé situaci i výstupů z výchovné komise byl informován OSPOD.

Sociální pedagog ve spolupráci s pracovníky ŠPP, třídním učitelem a vychovatelem připravil strategii, jak lépe předcházet krizovým situacím. Příklad této strategie:

- neustále poskytovat chlapci pozitivní zpětnou vazbu, když je chování žádoucí;
- dát najevo, že selhání je sice možné, ale napravitelné;
- nekritizovat chlapce, ale jeho chování;
- nežádoucí chování adekvátně potrestat (dle předem stanovených pravidel).

S touto strategií byla seznámena také matka a sociální pedagog ji podpořil v jednotném přístupu a častější komunikaci se školou ohledně chlapcova chování. Matka od té doby několikrát týdně telefonuje a konzultuje možnosti řešení nastalých problémů. Lze pozorovat, že je nyní z její strany velká snaha o spolupráci, sama uvádí, že vidí výrazné zlepšení i doma.

U chlapce sice k afektům stále dochází, ale zdaleka nejsou tak časté, v mnoha případech lze pozorovat jeho upřímné pokusy o sebeovládání. Sociální pedagog i ostatní pedagogové takový pokus vždy ocení. Pavel se konfliktním situacím snaží vyhnout, např. o velké přestávce chodí do knihovny nebo k mladším spolužákům, se kterými vychází lépe než s vrstevníky. Podařilo se také dosáhnout toho, že nastavená pravidla a zejména sankce za jejich porušení Pavel nyní respektuje bez většího vzdoru. Pozornost byla také zaměřena na potírání skrytých projevů spolužáků, kteří Pavla vyhledávali pro jeho nepředvídatelné reakce, kterými se následně bavili.

Momentálně škola čeká na vyšetření v PPP. Chlapec také v dohledné době nastupuje na dvouměsíční pobyt do SVP. Nastavenou podporou sociálního pedagoga, dalších pracovníků školy i odborníků mimo školu je usilováno o zmírnění nežádoucích projevů chlapce volajícího o pomoc a stabilizaci rodinného prostředí.

VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKYNĚ SE SOCIÁLNÍM ZNEVÝHODNĚNÍM

Klíčová slova:

nepodnětné rodinné prostředí, podpůrné aktivity ve vzdělání žáků se sociálním znevýhodněním, metodika podpora pedagogům, mezioborová spolupráce, komunitní práce ve spolupráci s místní organizací

Marie (12 let) se narodila jako třetí potomek do sociálně znevýhodněné rodiny romského původu. Vzhledem k pobytu biologického otce ve výkonu trestu, zadlužení rodiny a sociálních problémů, je rodinná situace monitorována pracovníky OSPOD. V současnosti žije s matkou bratr biologického otce Marie a jejích dvou starších sourozenců. S ním má matka ještě jedno dítě, v rodině tedy vyrůstají čtyři děti. Matka je absolventkou praktické školy, nyní je nezaměstnaná. Strýc Marie příležitostně pracuje. Rodina žije v nájemním bydlení v sociálně vyloučené lokalitě ve velmi nuzných podmínkách. V místě bydliště působí terénní sociální pracovníci z místní charity.

Všechny děti navštěvují stejnou základní školu. Marie neplnila povinné předškolní vzdělávání. K zápisu do 1. třídy ji matka nepřivedla v termínu a dodatečný zápis byl proveden až v září. Matka doporučení k odkladu neakceptovala, takže dívka nastoupila do první třídy v řádném termínu. Dívka je zpočátku velmi zakřiknutá, negativně naladěná, plativá.

Řešení situace od počátku zahájení školní docházky

Na začátku školní docházky Marie bylo nutné se soustředit na doplnění předškolních dovedností a znalostí, jejichž deficit pravděpodobně souvisel se sociokulturním zázemím rodiny, s jazykovou bariérou a absencí předškolního vzdělávání.

Potíží, které sociální pedagog v prvních týdnech práce s Marií zaznamenal, bylo opravdu hodně. Nedovedla vytleskat rytmus slov, nepoznala počáteční písmeno ve slově, měla potíže přesně zopakovat krátkou větu, neuměla svými slovy převyprávět krátký příběh. Také odmítala volné kreslení, dokreslování i vybarvování (doposud s tím neměla žádnou zkušenost). Neznala

základní barvy, měla potíže při překreslení jednoduchého motivu, nedokázala složit jednoduché puzzle, nedokázala vyhledat rozdíly mezi obrázky, neuměla stříhat nůžkami atd.

Ve třídě nebyl přítomen asistent pedagoga, který by se mohl Marii věnovat. Z tohoto důvodu, po domluvě s třídním učitelem, kdykoliv to bylo možné, docházel do třídy sociální pedagog. Individuálně a intenzivně se soustředili na to, aby pomohli dívce překonat bariéry ve vzdělávání a kompenzovat vzniklé nedostatky.

Vzdělávání dívky zpočátku velmi komplikoval fakt, že byla zakřiknutá až vystrašená. Velmi dlouhou dobu trvalo, než se na školní prostředí adaptovala. Dívka nebyla zvyklá pobývat v jiném kolektivu než v rodině.

Sociální pedagog zpočátku navštěvoval třídu denně na jednu až dvě hodiny nebo s dívkou pracoval individuálně. Při práci s dívkou využíval řadu podpůrných vzdělávacích aktivit a cvičení, např. vyhledávání odlišných obrázků/znaků/symbolů v řadě, skládání obrázků z několika částí, hraní pexesa, předčítání pohádek a krátkých příběhů a jejich převyprávění, rozvoj vnímání rytmu (vytleskávání), vývojové obrázky – řazení správného pořadí karet znázorňující příběh, rozvíjení představy určitého množství prvků (víčka, drobné hračky, kostky, karty s puntíky), práce s číselnou řadou od 1 do 10, řazení čísel podle velikosti. Také se zaměřovali na rozšiřování slovní zásoby, porozumění různým instrukcím (zakroužkuj, vyber, co nepatří, co je společné, podtrhni apod.) a na rozšíření všeobecných znalostí a pojmů (zvířata, rostliny, rodina, dopravní výchova, slušné chování apod.). Podpůrné aktivity sociálního pedagoga, intenzivní práce třídní učitelky a vzájemná úzká spolupráce vedla k vyrovnání adaptačních, výukových potíží a dohnala se většina předškolních dovedností a znalostí.

Přesto bylo nutné, aby Marie opakovala 1. třídu. Byla však již plně adaptovaná na školní prostředí, bez obtíží se zapojila do nového kolektivu a začala navštěvovat i školní družinu, kde byla spokojená. Dle časových možností sociálního pedagoga nedále pokračovala jeho individuální podpora ve vzdělávání Marie.

Sociální pedagog ve škole poskytoval metodickou podporu i dalším učitelům při vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním. Ve své praxi totiž vyzoroval, že mnoho dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí je spíše schopno naučit se čist genetickou metodou, proto je třeba tuto možnost uvážit vždy, když dítě selhává v analyticko-syntetické metodě, což byl i případ Marie.

V průběhu 2. roku školní docházky došlo v rodině Marie ke zhoršení celkové životní situace. Marie i její sourozenci začaly mít časté absence a spolupráce s matkou byla velmi nízká. Sociální pedagog si všiml, že děti nemají základní oblečení, v mrazu chodily v botách bez ponožek. Při převlékání na tělesnou výchovu se Marie až hystericky ukrývala na WC a odmítala vyjít, až třídní učitelka zjistila, že nenosí spodní prádlo. Pedagogové ve škole uskutečnili sbírku a koupili dětem ponožky a spodní prádlo. Sociální pedagog se v této věci také s kontaktoval se sociálním pracovníkem OSPOD s žádostí o spolupráci při práci s rodinou a prošetření situace v rodině. Po intervenci ze strany OSPOD se situace mírně zlepšila.

Problém přetrvával při plnění domácích úkolů, které Marie nenosila. Bylo evidentní, že žádná domácí příprava neprobíhá. V té době začala místní charita realizovat komunitní program v lokalitě, kde dívčina rodina žije, který spočíval v aktivizaci místních obyvatel (např. k úklidu

společných prostor, ke zbudování klubovny pro místní děti, k uspořádání společných akcí na zahradě atd.) a v podpoře rodin v oblasti sociálního poradenství, doučování dětí apod. Ukázalo se, že Maruščina rodina se do programu velmi aktivně zapojila a stala se pro sociální pracovníky styčným bodem s místními obyvateli. Sociální pedagog se tedy spojil s vedoucím sociálním pracovníkem programu a domluvili se na spolupráci. Kontaktovala jsem vedoucí sociální pracovníci programu a zajímala se o možnosti spolupráce se školou.

V následujícím měsíci charita otvírala v domě klubovnu pro děti, kde by mohly trávit volný čas a za pomoci dobrovolníků se připravovat na vyučování. Sociální pedagog uspořádal neformální sbírku mezi žáky ve škole s cílem zajistit hračky, hry, psací a kreslicí potřeby, časopisy, knihy apod. Po domluvě s vedením školy poskytla škola také staré písanky, cvičebnice, knihy či pomůcky z přebytečných zásob. Na slavnostní otevření klubu sociální pedagog všechny získané věci dovezl a předal vedoucímu programu. Sociální pedagog se zde rovněž seznámil i s dalšími členy rodiny Marie a lidmi z komunity.

Charita postupně získala několik dobrovolníků, kteří do klubovny začali docházet dvakrát týdně, aby dětem pomohli s domácí přípravou do školy a smysluplným trávením volného času. Sociální pedagog se několikrát s dobrovolníky v klubovně sešel, aby jim poskytl metodickou podporu a konzultace ohledně výukových potřeb žáků. Následně probíhala komunikace především telefonicky.

V lokalitě začal také fungovat program Pět Pé (Pomoc, Přátelství, Podpora, Péče a Prevence), do kterého se zapojily všechny děti z rodiny Marie. Program umožní dětem celoročně se každý týden vídat se svým vlastním dobrovolníkem – starším kamarádem, který je mu oporou a umožní něco příjemného zažít, poradí, pomůže, případně vyhledá pomoc. Všechna tato podpora vedla ke zlepšení školní úspěšnosti Marie. Stala se z ní spokojená a snaživá dívka. Také se výrazně zlepšila spolupráce rodiny se školou.

ŠKOLA MÍSTEM PODPORY A RADOSTI

Klíčová slova:

žák se sociálním znevýhodněním, speciální vzdělávací potřeby

Dívka pochází ze sociálně znevýhodněného prostředí. Má speciální vzdělávací potřeby a nastavenou podporu asistenta pedagoga. Žákyně je velmi stažená, nemluvná, občas plačící a ustrašená. Měla velmi časté absence, odmítala chodit do školy. Rodiči omlouvána zejména z důvodů bolesti břicha. Často nevydržela ve vyučovací hodině. Ve třídě se necítila dobře, byla ustrašená, vadil ji hluk, neměla navázané vrstevnické vztahy, nerozuměla některým významům slov. Často seděla v lavici, nemluvila a byla odstrčená.

Na podnět třídní učitelky začal sociální pedagog intenzivně spolupracovat s dívkou a její rodinou. Sociálnímu pedagogovi sdělovala, že si přeje být v klidu. O přestávkách spolu začali malovat nebo poslouchat hudbu. Žákyně postupně začala mluvit jednoduchými větami a následně byla schopna říci, co ji trápí. Sociální pedagog společně s romským koordinátorem pravidelně docházeli do rodiny a intenzivně s ní spolupracovali.

Docházka do školy se postupně začala zlepšovat a dívka byla komunikativnější. Začala se usmívat na pedagogy a zdravila. Zlepšila se komunikace rodiny se školou. V současné době žákyně do školy dochází pravidelně. Absence jsou ojedinělé. Adaptovala se do třídního kolektivu a chce ve třídě zůstat i během přestávek. Je schopná si říct o pomoc i že se jí něco nelíbí. Naučila se ovládat tablet, má ho zapůjčený i domů. Je usměvavější, komunikativnější a při hodinách není již pasivní. Ve třídě má kamarádku, která ji velmi pomáhá.

S rodinou se nadále pracuje na zlepšení sociální situace. Rodině je poskytováno poradenství a materiální pomoc (potraviny atd.). Dívce je ve škole poskytována materiální pomoc v podobě ošacení, kosmetiky i hygienických potřeb. Sociální pedagog s dívkou pracoval i na motivaci a zapojení do volnočasových a vzdělávacích akcí školy. Nyní bez potíží navštěvuje bruslení či jiné školní akce. Sociálnímu pedagogovi se svěřuje s tím, co jí trápí a co potřebuje. Poskytuje jí podporu a pomoc. Zároveň je v péči speciálního pedagoga i školního psychologa. Dívka přijímá i náročnější úkoly, které chce sama zvládnout. Často opakuje: „*Chci chodit do školy, ve škole je to dobré.*“ U tohoto se usmívá.

PROBLÉMY S ABSENCÍ A MOTIVACE ŽÁKA

Klíčová slova:

vysoká absence, školní neúspěšnost, motivace, zájmy

Žák 7. třídy měl problémy už v předchozích ročnících se školní docházkou, ale v 6. třídě se jeho absence rapidně zvýšila. Příčiny nebyly vcelku známy. Po dohodě s ředitelem školy a třídním učitelem byla matka sociálním pedagogem pozvána do školy. Na pohovor se matka dostavila o berlích a vzhledově vypadala zanedbaná. Již delší dobu nechodí do zaměstnání, dle jejich slov z důvodů neustále špatného zdravotního stavu (pracovala jako uklízečka, ale nikde nevydržela). U žáka bylo nastaveno opatření, že jakákoliv absence bude omlouvána na základě sdělení lékaře a minimálně jednou týdně bude docházet na konzultace k sociálnímu pedagogovi.

Žák vypadal zanedbaně a zapáchal. Z důvodu častých absencí selhával ve třech předmětech. Byl velmi nedůvěřivý a ze začátku nekomunikoval, pouze se usmíval a přikyvoval. Prvním bodem bylo navázat s žákem komunikaci a důvěru. Po druhé schůzce se rozpovídal o svých koníčcích, zájmech a snech. Celkově všechny jeho koníčky byly spojeny se zvířaty, kdy si ale neměnil prádlo, a tak ve stejných věcech chodil do školy, kde se mu spolužáci stranili a celkově ve třídě i díky velkým absencím neměla kamarády. Se sociálním pedagogem pracovali na hygieně, a jak pečovat o svůj vzhledem, což žák po dvou týdnech začal dělat. Líbilo se mi i některé oblečení ze školního šatníku, který sociální pedagog na škole zřídil.

Ohledně absence ve škole žák i matka zkusili ze začátku pokračovat ve stejném módu (důvod absence např. – bolest prstu, proto nepůjde do školy). Podobné omluvenky mu předtím u třídního učitele procházeli. Poté si matka stěžovala, že nemůže syna dostat do školy, protože jí dělá doma hysterické scény. Bylo proto domluveno, že pokud se toto bude dít, pro žáka si sociální pedagog přijde, což udělal jednou na začátku spolupráce a poté to už nebylo potřeba. Sociální pedagog zjistila, že se syn o matku spíše stará a matka si ho nechává doma jako ošetřovatele a pomocníka. Otec je neustále v práci, domů přijížděl k večeru a o ničem nevěděl). Žák byla sociálním pedagogem motivován k docházce pomocí jeho zájmů a k budoucí škole a práci (chce pracovat se zvířaty).

Sociální pedagog dále komunikoval s pedagogy ohledně předmětů, ve kterých selhával. Žák se bál s učiteli komunikovat, proto mu sociální pedagog ze začátku dopomohl s komunikací. Tím se zjistilo, co je vlastně potřeba se doučit a jak (strategie učení, které neznal). Domluvili se termíny opravných testů, odevzdání referátů atd. Jeden z referátů byl právě o speciálním výcviku psů, kterým se žák věnuje.

K sociálnímu pedagogovi chodil nadále na konzultace, kde měl možnost pracovat na tabletu nebo počítači a mohl si vyhledávat informace, což předtím ani nevěděl, jak se dělá. Žák vlastně zjistil, že pokud se bude snažit, je možné vše napravit a že dospělí lidé se mu snaží pomoci, pokud budou vidět jeho snahu. Učivo dohnal, známky si opravil.

Protože žák začal chodit do školy pravidelně, v předmětech byl klasifikován a dokonce se začal zlepšovat i v ostatních předmětech, sociální pedagog s třídní učitelkou požádaly vedení školy, aby žákovi bylo dovoleno odjet na týden do zahraničí na mezinárodní soutěž ve výcviku psů, kde by zároveň měl povinnost se připravovat a učit se na závěrečné testy k ukončení klasifikace, což zvládl. Výlet do zahraničí (referát do zeměpisu) byl brán jako motivační.

V současné době žák k sociálnímu pedagogovi na konzultace dochází pouze jedenkrát do měsíce. Chlapec ve škole vše zvládá. Ve třídě sociální pedagog rovněž udělala sociometrické šetření a poté ve spolupráci se školním metodikem prevence zprostředkoval preventivní program zaměřený specificky na vztahy ve třídě.

Situace v rodině je bohužel zatím stejná. Avšak přístup k sobě samému a ke škole žáky změnil. Sociální pedagog má pocit, že žák pochopil, že škola není nepřítel, že vše se musí řešit včas a není ostuda říct si o pomoc, což předtím neuměl.

TÍŽIVÁ SOCIÁLNÍ SITUACE RODINY A POSÍLENÍ RODIČOVSKÝCH KOMPETENCÍ

Klíčová slova:

vysoká absence, tíživá sociální situace, mezioborová spolupráce, podpora rodiny

Dívka a chlapec navštěvují 1. stupeň základní školy. Matka je samoživitelka. Rodina je romského původu. Od počátku zahájení povinné školní docházky byly řešeny problémy spojené s docházkou dětí do školy. Sociální pedagog pracoval s rodinou a navštěvoval matku v domácnosti. Byly zjištěny sociální problémy v rodině. Matka neměla dostatek finančních prostředků, děti neměly na čem spát, v bytě bylo mokro a zima. Matka zároveň často nebyla doma.

Sociální pedagog podala podnět na OSPOD a došlo k velmi úzké spolupráci mezi sociálním pedagogem a pracovníkem OSPOD. Bylo svoláno případové setkání na půdě školy, kde se nastavila pravidla spolupráce. Z důvodu nevyhovujícího rodinného prostředí hrozilo, že budou matce děti odebrány a umístěny do ústavní výchovy.

Sociální pedagog v rámci svých terénních činností spolupracoval s rodinou. Matce také zajistil spolupráci se sociálně aktivizační službou pro rodiny s dětmi (SAS). Dětem byly díky SAS zajištěny školní pomůcky a notebook pro potřeby výuky dětí. Sociální pedagog zajistil pro rodinu přikrývky, povlečení a oblečení. S matkou sociální pedagog spolupracuje druhým rokem. Situace v rodině se stabilizovala, obě děti mají minimální absenci a do školy dochází pravidelně.

BARIÉRY VE VZDĚLÁVÁNÍ Z DŮVODU TÍŽIVÉ FINANČNÍ A BYTOVÉ SITUACE

Klíčová slova:

vysoká absence, tíživá sociální situace, mezioborová spolupráce, podpora rodiny

U žáků ze 6., 4., 2. a 1. třídy (sourozenci) se na začátku školního roku objevovala častá absence, která mnohdy nebyla omlouvána dle pravidel omlouvání. Žáci také neměli téměř žádné školní potřeby. Třídní učitelé se obrátili na sociálního pedagoga s žádostí o spolupráci při řešení absence a školních pomůcek. Sociální pedagog navštívil rodinu s pozvánkou do školy na pohovor. Matka sociálnímu pedagogovi vysvětlila její momentální tíživou finanční a bytovou situaci. Během letních prázdnin se musela vystěhovat z předchozího bytu a v současném bytě má vysoký nájem, musela zaplatit kauci. Matce byla poskytnuta podpora a poradenství.

Po proběhlém pohovoru ve škole se sociální pedagog pro stabilizaci tíživé situace rodiny obrátil na Úřad práce s žádostí o pomoc při zajištění školních potřeb a na sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, která navázala spolupráci s matkou. V rámci individuálních konzultací s dětmi je motivoval k docházení do školy a poskytoval jim podporu. Absence se výrazně zlepšila a školní potřeby byly matkou postupně dodány.

OBTÍŽNÁ BYTOVÁ SITUACE RODINY

Klíčová slova:

tíživá bytová situace rodiny, mezioborová spolupráce, podpora rodiny

Na sociálního pedagoga se obrátil třídní učitel 8. třídy z důvodu zjištění bytových problémů rodiny jeho žákyně. Před letními prázdninami realizovali ve třídě komunitní kruh na téma, jak žáci budou trávit prázdniny. Jedna z dívek se ve třídě rozplakala a svěřila se, že vlastně ani neví, kde budou od července bydlet, protože je majitel vyhazuje z bytu.

Sociální pedagog se telefonicky spojil s matkou žákyně, která mu sdělovala její současnou situaci. Majitel jí neprodloužil nájemní smlouvu a musí se do konce června vystěhovat. Matka si již neví rady a potřebuje pomoc. Po domluvě se následující den matka dostavila za sociálním pedagogem i s potřebnými dokumenty o výpovědi bytu. Sociální pedagog se zároveň spojil se sociální pracovnící OSPOD s žádostí o spolupráci při řešení situace. Jednalo se totiž o bytový dům, kde žilo několik rodin s nezletilými dětmi, kteří se z měsíce na měsíc mohly ocitnout na ulici. Ve spolupráci s OSPOD se situace řešila i s právníkem.

S majitelem domu se podařilo spojit a vyjednat prodloužení nájemní smlouvy a odsunutí vystěhování o měsíc. Sociálnímu pedagogovi se podařilo najít pro rodinu nové bydlení, kam se v rodina následně přestěhovala. V novém bytě ji nyní rodina velmi spokojená. Dívka má svůj vlastní pokoj a bydliště se nachází v dobré dostupnosti od školy, aby dívka mohla dokončit 9. třídu ve škole, kde je zvyklá.

ZAJIŠTĚNÍ OBĚDŮ VE ŠKOLE

Klíčová slova:

náročná finanční situace rodiny, podpora rodiny, bezplatné obědy

Matka samoživitelka se čtyřmi dětmi se z důvodu bytových obtíží přestěhovala ke své rodině do jiného města. Změnit školu pro své děti však nechtěla, protože se dětem ve škole líbí, mají zde kamarády. Děti však museli každý den do školy dojíždět vlakem a stravovali se ve školní jídelně, což pro matku představovalo velké finanční výdaje. Sociální pedagog matce nabídnul pomoc prostřednictvím žádosti u Patrona dětí. Společně vyplnili žádost o finanční pomoc za účelem úhrady obědů ve škole. Žádost byla schválena a dětem byly uhrazeny obědy ve škole do konce školního roku, což matce finančně velmi pomohlo.

PREVENCE ŠKOLNÍ NEÚSPĚŠNOSTI A PŘEDČASNÉHO ODCHODU ZE VZDĚLÁVÁNÍ

Klíčová slova:

nízká motivace ke vzdělávání, vysoká absence, mezioborová spolupráce, motivace ke vzdělávání

Základní školu navštěvují čtyři sourozenci. Dívka a chlapec jsou žáci 2. stupně a další dvě dívky jsou žákyně 1. stupně. Všechny děti mají velmi časté absence ve škole. U starších dětí se jednalo

dokonce o absenci ve výši 300 hodin za jedno pololetí. Z důvodu vysoké absence jsou děti ohroženy školní neúspěšností.

Po nástupu sociálního pedagoga na základní školu se těmto dětem ihned začal věnovat a situaci s absencí řešit. Prvotní intervence (návštěva rodiny, pohovor s rodiči ve škole, konzultace s dětmi) nenavodili žádnou změnu. Sociální pedagog z tohoto důvodu situaci oznámil na OSPOD a Policii ČR z důvodu podezření na spáchání trestného činu ohledně neplnění povinné školní docházky. Dále pokračoval v intenzivní práci s rodinou. Svolal několik případových setkání s účastí pracovníka OSPOD a další odborníků. Zprostředkoval rodině pomoc dalších sociálních služeb.

Absenci se podařilo postupně zlepšovat a v současné době je dětí absence minimální. S matkou a žákyní 8. třídy bylo také dojednáno, že si požádá u ředitele školy o 10. rok povinné školní docházky a dívka dokončí 9. třídu. Původně chtěla žákyně ukončit základní školu v 8. třídě a jít se registrovat na Úřad práce. Následující rok si podala přihlášku na střední školu. Podobně se situace vyvíjela i chlapce, u kterého matka také zažádala o 10. rok povinné školní docházky, díky čemuž chlapec neukončil základní školu v 7. třídě. U všech čtyřech dětí se zlepšila i klasifikace. Obě mladší dívky mají díky tomu šanci zvládat výuku.

DOPADY MNOHA NENAPLNĚNÝCH POTŘEB ŽÁKA

Klíčová slova:

nízká motivace ke vzdělávání, krádeže, nízké rodičovské kompetence, nenaplněné potřeby
žáka, prevence školní neúspěšnosti

Martin je momentálně žákem třídy na 2. stupni základní školy. Na danou základní školu přestoupil v polovině minulého školního roku z důvodu přestěhování z jiného kraje. Po přestupu na danou základní školu Martin ve vyučování pracoval velmi dobře. Postupně však začal jeho výkon ve vyučování, motivace k učení a studijní výsledky silně upadat. Sociální pedagog začal s žákem pracovat. Po několika rozhovorech s chlapcem a jeho matkou zjistil, že chlapec vyrůstá v neúplné rodině, bydlí ve vyloučené lokalitě ve velmi substandardním bytě a mamince samozivitelce se dlouhodobě nedaří najít práci. Sociální pedagog zprostředkoval

pomoc a podporu rodině prostřednictvím potravinové banky a zajistit chlapci a jeho sestře bezplatné obědy z krajského projektu.

V průběhu několika týdnů po jeho přestupu vzniklo párkrát oprávněné podezření na to, že Martin krade. Ke konci školního roku byl zároveň přistižen při krádeži v obchodě. Toto jeho chování se v novém školním roce opakovalo s tím, že byl přistižen při krádeži ve škole. Sociální pedagog společně s vedením školy a třídním učitelem jeho jednání řešili jako možný následek mnoha traumatických situací v jeho životě (mj. velmi časté stěhování, šikana v bývalé škole).

Sociální pedagog svolal případové setkání, kde se podařilo chlapce navázat na pravidelnou psychoterapeutickou pomoc, a zároveň díky přítomnosti zástupců NZDM i na možnost smysluplnějšího trávení volného času a podporu mimo školu. Matka navázala spolupráci se SAS, která jí pomáhá s hledáním zaměstnání a podpoře jejích rodičovských kompetencí.

Nastavená opatření a podpora zlepšují Martinovu motivaci k učení a významně se zlepšila i důvěra matky ke škole. Nemá obavy přijít s různými problémy, které se vyskytují v rámci jejího života ve vyloučené lokalitě (nedostatečný kredit na telefon, výpadky wifi, nedostatek peněz na cestu do školy pro děti apod.), takže je dokážeme zpravidla účinně řešit. Martin ve stejné škole také mladší sestru, který navštěvuje třídu na 1. stupni. Díky včasné intervenci v jejich rodině začala velmi dobře prospívat.

NEVYHOVUJÍCÍ SOCIÁLNÍ PODMÍNKY RODINY S DOPADEM NA VZDĚLÁVÁNÍ DÍTĚTE

Klíčová slova:

závislostní chování rodiče, sociální problémy rodiny, vysoká absence,
ohrožení školní neúspěšností

Sociální pedagog pracoval s rodinou, kde matka byla závislá na alkoholu a měla dceru ve 2. třídě základní školy. S rodinou sociální pedagog pracoval zejména na bytových podmínkách, které byly nevyhovující a také na abstinenci. Matka docházela pravidelně na terapii a užívali léky (Antabus). Ve spolupráci s pracovníkem OSPOD matce dále pomáhal se sepsáním návrhu na svěření dcery do péče na určení výživného.

V rámci návštěv rodiny si sociální pedagog všimnul, že dívka je často doma, ve škole je omluvená pro nemoc, byť se zdá být naprosto zdravá. Dívka je velmi chytrá a zvědavá, ale z důvodu velkých absencí měla zameškáno mnoho látky ve škole. Také se nemohla účastnit různých vystoupení, které škola v obci pořádá, protože vzhledem k absencím ve škole nemohla např. s ostatními spolužáky nacvičit vystoupení. Byla tak vyčleňovaná z kolektivu, neměla kamarády.

Sociální pedagog pravidelně komunikoval s třídním učitelem a asistentem pedagoga, kteří ho seznamovali se situací ve třídě, jak dívka pracuje ve vyučování, jak se chová o přestávkách, ve školní družině atd. Společně sestavili plán podpory, který představili matce na uskutečněném pohovoru. Zameškané učivo nakonec žákyně dohnala. Soud svěřil dívku do péče matky, který si našla vyhovující bydlení. Sociální pedagog jí pomohl dále navázat na sociálně aktivizační službu v místě nového bydliště.

IDENTIFIKACE OHROŽENÉHO DÍTĚTE

Klíčová slova:

týrání v domácím prostředí, zvýšená podpora, mezioborová spolupráce

Sociální pedagog si během svých vykonávaných činností ve škole vytvořil důvěru s žáky. Zároveň u žákyně navštěvující třídu na 2. stupni si sociální pedagog všiml několika znaků špatného zacházení. Při rozhovoru s dívkou se sociálnímu pedagogovi svěřila se svojí situací doma a týráním v domácím prostředí. Dívka své problémy schovávala pod maskou předstírané radosti, spokojenosti a úsměvů, že nikdo z pedagogů při své vytíženosti nebyl schopen zjistit u dívky problém.

Sociální pedagog ihned kontaktoval OSPOD a následně zajistil lékařské vyšetření u pediatra. Vzhledem k úzké spolupráci s pracovníky OSPOD se povedlo dívku ochránit před týráním ze strany rodičů i před nebezpečím, které skýtaly poruchy příjmu potravy spojené s užíváním velmi vysokých dávek léku od bolesti a následnými myšlenkami na sebevraždu.

Sociální pedagog ve spolupráci s pracovníkem OSPOD zajistil online případovou konferenci s přítomností tlumočnicka na telefonu (jednalo se o odlišný původ). Po případové konferenci pak zajistili umístění do psychiatrické nemocnice, kde dívka strávila 3,5 měsíce.

Dnes je dívka v pořádku a navštěvuje již střední školu. Základní škola a sociální pedagog s rodinou pracují i nadále, protože do 1. třídy v následujícím školním roce nastoupila další dcera

rodičů. Ta velmi špatně ovládá český jazyk. Sociální pedagog nyní dochází do rodiny, kde s matkou dívky řeší další možnosti spolupráce, doučování a možnost další návazné spolupráce s dalšími sociálními službami.

NASTAVENÍ REŽIMU DNE A ZLEPŠENÉ VZTAHY V RODINĚ

Klíčová slova:

absence pravidel a hranic v domácnosti, nedůsledná výchova, podpora, režim dne rodiny

Na sociálního pedagoga se obrátila matka z důvodu výchovných problémů svého syna, který ji nerespektuje. Žák navštěvoval 8. třídu, stanovena diagnóza ADHD, v minulosti si rodina procházela obtížnou a náročnou situací (úmrtí otce). Ve škole se u žáka náročné chování neprojevuje. Na základě podpůrných opatření má k dispozici asistenta pedagoga. Vzdělávací výsledky má ve škole dobré a výukově patří k nadprůměrným žákům. Na konzultaci s matkou sociální pedagog zjistil, že je ve výchově nedůsledná, chybí nastavení pravidel a hranic. Matka v současné době žije s partnerem, se kterým má malé dítě.

S matkou byla domluvena návštěva rodiny, kde na společném setkání všech členů rodiny byl nastaven režim dne žáka, ale rovněž i povinnosti ostatních členů rodiny. Matka i její partner byly podpořeny v rodičovských kompetencích a byly vyjasněny situace, které žákovi nejvíce vadí. Po 14 dnech sociální pedagog rodinu opět navštívil, proběhla reflexe režimu dne, fungování nastavených pravidel a mírné úpravy režimu dne. Takhle proběhly ještě další dvě návštěvy, kdy však již nebylo třeba režim dne upravovat. Situace s výchovnými problémy se vyřešila, žák je doma spokojenější, matku i jejího partnera respektuje a rovněž i oni si plní své domluvené povinnosti.

PODPORA PŘI ÚZKOSTECH A SEBEPOŠKOZOVÁNÍ

Klíčová slova:

úzkostné stavy, sebepoškozování, obavy svěřit se rodině, podpora, mezioborová spolupráce

Petra je žákyní 9. třídy, žije se svou matkou, dvěma mladšími sourozenci a matčíným přítelem. Petra trpí poruchou krvetvorby. Sama o sobě říká, že je jak dvě osobnosti v jednom těle. Má dny, kde je všechno fajn a není žádný problém a pak se bezdůvodně vše obrátí a Petra svět vidí jen černě, pociťuje úzkost a depresi, se kterou si sama neví rady. V minulosti své stavy řešila pokusem o sebepoškozování. Vzhledem k její nemoci, je zde velké riziko, že i při sebemenším říznutí, může dojít k masivnímu krvácení. Minulé vedení školy se o tom dozvědělo a jednalo s matkou. Petra sociálnímu pedagogovi později přiznala, že jediné, co se stalo, bylo, že se na ni matka i babička hrozně zlobily a nikdo ji nepomohl.

Jednou o přestávce na chodbě Petra zastavila sociálního pedagoga s prosbou o konzultaci, která se uskutečnila následující vyučovací hodinu. Petra byla v rozhovoru ze začátku zdrženlivá, chtěla domluvit termín u školního psychologa. Když ale zjistila že školní psycholog bude ve škole přítomný až za 14 dní, tak se rozpovídala. Svěřila se sociálnímu pedagogovi, že se opět sebepoškozuje, zatím pouze jednou, ale je z toho velmi vystrašená. Rána vzhledem k její nemoci hodně krvácela. Sama uvedla, že ví že je to špatně a chce s tím něco dělat. Ráda by chodila k psychologovi. Po minulé zkušenosti, kdy se to matka dozvěděla, má ale strach se doma svěřit. Petře byla poskytnuta podpora, pochopení a vysvětlení, jak bude situace řešena. Na konci rozhovoru byla Petra poučena, jak řešit situaci, pokud bude mít nutkání zase si ublížit, byl jí předán i kontakt a letáček na Dětské krizové centrum, na které se může kdykoliv obrátit, pokud se ocitne v nesnázích.

Na základně společné domluvy, byla do školy pozvána matka, které byla situace vysvětlena. Byla poučena, jak je nyní potřeba s Petrou mluvit (bez křiku, výčitek). K závěru jednání byla přizvána i samotná Petra, které se ulevilo, když matka konečně pochopila, že výčitky ji nepomůžou. Vzhledem k ekonomické situaci rodiny, kdy si matka nemůže dovolit hradit dceři dlouhodobou terapii bylo s pracovníkem OSPOD domluveno, že Petře zajistí svého smluvního terapeuta, pokud se matka sama na OSPOD obrátí s žádostí o pomoc. Matka v tomto byla velmi aktivní a již následující den po schůzce ve škole se obrátila nejen na OSPOD, ale také

na terapeuta. Díky vzájemné spolupráci školy, OSPOD a terapeuta se první terapeutické sezení uskutečnilo již pátý den od Petřina svěření se sociálnímu pedagogovi. V současné době Petra na terapii dochází jednou na 14 dní.

SEBEPOŠKOZOVÁNÍ A NÍZKÁ SEBEÚCTA

Klíčová slova:

úzkostné stavy, sebepoškozování, nízká sebeúcta a sebehodnocení, podpora

Sociální pedagog se s Lubomírem znal již od 5. třídy, kdy v jeho třídě realizoval preventivní program zaměřený na vztahy ve třídě, komunikaci aj. V současné době navštěvuje Lubomír 6. třídu a se sociálním pedagogem se setkává častěji, např. v rámci adaptačního kurzu na začátku školního roku, který pro ně sociální pedagog připravil nebo během třídnických hodin, na které sociálního pedagoga zve třídní učitel.

V průběhu 1. pololetí ve třídě sociální pedagog realizoval další preventivní program v rámci akce „Bubnovačka“ zaměřený na násilí v rodině. Během programu za ním žák sám přišel a požádal ho, zda se ním může mluvit někdy o samotě. Domluvili si tedy schůzku na druhý den. Na konzultaci se Lubomír sociálnímu pedagogovi svěřil se sebepoškozováním. Sděloval, že se přestal mít rád, přijde si tlustý, ošklivý, zbytečný a má pocit, že ve škole selhává. V noci špatně spí a často přemýšlí nad tím, jak není dost dobrý. Od učitelů vnímá, že se k němu chovají jinak než k ostatním spolužákům, dle jeho slov jsou na něho zlejší, ale neví jestli si to jen myslí nebo to tak je. Po ránu mu bývá nevolno a během dne zvrací. Táta i máma si myslí, že je líný. Lidé v jeho okolí mu dávají najevo, že by měl zhubnout. Tatka mu to takhle doslova řekl a jednou, když si chtěl vzít druhý banán, mu to zakázal. Znamý od rodičů mu také říkají, že je tlustý. Kamarádi mu zas říkají, že je jako žirafa, má pocit, že mezi spolužáky ve třídě nezapadá. Nemá se komu svěřovat.

Na podzim onemocněl covidem. V tomhle období začal o sobě pochybovat, začal i špatně jíst, neměla chuť k jídlu. Během dne koukal na Netflix nebo na mobil, na který se dívá často i teď. Později se začal sebepoškozovat, večer v pokoji, když to nikdo nevidí. Lubomír uvádí, že se sebepoškozuje docela dost. Navečer začne mít divný pocit v těle, jako by se mu špatně dýchalo a byl sevřený. Pak si nasadí sluchátka, poslouchá písničky a začne o sobě přemýšlet. Říká si, že nikdy nebude dost dobrý, že mu to nejde ve škole, je hnusný. Pak si ublíží.

Během toho cítí úlevu, ale je mu to nepříjemný, protože to bolí. Ten divný pocit měl i dnes ráno ve škole. Bavily jsme se o úzkosti a co s tím ve škole dělat.

Sociální pedagog s Lubomírem udělali krizový plán. Řekly si, co dělat, když cítí divný pocit. Lubomír odešel s tímto návodem a doporučením ke stažení aplikace Nepanikař a se sociálním pedagogem byly domluveni na další konzultaci. V následujícím období bylo potřeba Lubomíra připravit na to, že o jeho sebepoškozování se musí informovat třídní učitel a rodiče, kteří musí vyhledat pomoc mimo školu. To se během dvou konzultací podařilo a Lubomír souhlasil, i když to pro něj bylo náročné. Reakcí rodičů se velmi obával, protože se bál, že to nepochopí. Společně s třídním učitelem ve škole promluvili s jeho matkou a dohodli se, že Lubomíra objedná k psychoterapeutovi v jedné místní organizaci.

Sociální pedagog se domnívá, že Lubomír by na svůj problém zůstal pravděpodobně sám, pokud by se se svými obtížemi nesvěřil někomu, komu důvěřuje. Důvěrný vztah je základem pro pomoc a podporu. Role sociálního pedagoga je navazovat s žáky důvěryhodný vztah tak, aby v případě problému, byl ochoten svěřit se a spolupracovat na jeho řešení.

ZAMEZENÍ VZNIKAJÍCÍ ŠIKANY

Klíčová slova:

včasné odhalení problémů, nezdravé vztahy, preventivní program, spolupráce pracovníků školního poradenského pracoviště

Sociální pedagog si při programu ve třídě všimnul, že jednoho žáka ostatní žáci ve třídě vyčleňují z kolektivu. Nechtějí s ním být ve skupině, o přestávce se s ním téměř nikdo nebaví a když dojde za skupinkou žáků, tak ho hrubě pošlou pryč. Sociální pedagog toto konzultoval s třídní učitelkou, která mu některé jeho postřehy potvrdila. Z tohoto důvodu informoval ostatní pracovníky školního poradenského pracoviště, se kterými se domluvil na prošetření podezření na šikanu. Sociální pedagog i metodička prevence provedli pozorování ve třídě během vyučování a o přestávkách. Následně provedli rozhovory se žáky. Šikana se nepotvrdila, ale jednalo se o špatné vztahy mezi žáky a občasné vyčleňování jednoho žáka, se kterým následně začala pracovat školní psycholožka. Sociální pedagog s metodikem prevence pracují se třídou a dochází tam s intervenčním programem na zlepšení vztahů mezi žáky.

VRSTEVNICKÉ VZTAHY JAKO CESTA K DOBRÉMU KLIMATU TŘÍDY

Klíčová slova:

diagnostika vztahů ve třídě, třídní klima, konzultace a podpora žáků

Sociální pedagog se každoročně ve škole věnuje diagnostice vztahů ve třídách prostřednictvím online diagnostického programu Socioklima (program využívá pátým rokem). Vše má na starosti sociální pedagog, který absolvoval školení a stal se expertem se znalostmi využití programu. Sociální pedagog motivuje děti k vyplnění online obrázkového dotazníku zaměřeného na chování žáků. Poté poskytuje zpětnou vazbu celé třídě v rámci základních výstupů.

Každé dítě má pak možnost se podívat na tzv. kartu žáka, kde se seznámí s tím, jak ho vidí spolužáci. S postupem let jsou děti na tento postup práce již zvyklé – realizace probíhá od 3. třídy do 9. třídy. O individuální zpětnou vazbu je čím dál větší zájem, také proto, že žáci potřebují řešit i jiné záležitosti než jen svoje výsledky v dotazníku, a říct ve třídě, že se jdou podívat na svou kartu, je bezpečné. Otevírají se tím další možnosti individuální práce s žáky, rozvíjení jejich klíčových kompetencí, a současně nastavení vhodných skupinových postupů ve třídách ve spolupráci s třídními učiteli.

NASTAVENÍ DOHODY O CHOVÁNÍ

Klíčová slova:

práce se třídou, zlepšení třídního klimatu, prevence rizikového a náročného chování

Na sociálního pedagoga se obrátila třídní učitelka s žádostí o pomoc při řešení náročného chování žákyně i dalších žáků ve třídě. Jedna z žaček se ve třídě chová velmi dominantně. Je hlučná, napomíná své spolužáky, jak se mají chovat, co mají dělat apod. V hodinách vykřikuje a vyrušuje. Při návštěvě třídy sociální pedagog zjistil, že žáci nemají společně vytvořená pravidla třídy (dohod o chování). S čímž souvisí i problémové chování některých dětí.

Z tohoto důvodu se sociální pedagog domluvil s třídním učitelem na společné třídnické hodině za účelem sestavit dohodu o chování. Třídnická hodina probíhala formou komunitního kruhu a s pomocí plyšového zvířátka (kdo má zvířátko, má slovo). Žáci byly aktivní. Situace, které mohou nastat ve třídě, si společně zahráli, což žáci velmi uvítali a lépe porozuměli. Výše zmíněná dívka se také aktivně zapojovala. Následně sociální pedagog s třídní učitelkou shrnuli společně prodiskutovaná témata. S žáky poté vytvořili seznam pravidel ve třídě, které zapsali na papír a vyvěsili a na nástěnku. Sociální pedagog za měsíc znovu třídu navštívil na třídnické hodině s cílem zjistit, jak nastavená dohoda funguje. Žáci dohodu dodržují a třídní učitelka sdělovala, že chování třídy je mnohem lepší i vztahy v kolektivu jsou dobré.

PROGRAM NA ROZVOJ SOCIÁLNÍCH DOVEDNOSTÍ

Klíčová slova:

sociální dovednosti, preventivní program, příprava na výuku

Sociální pedagog ve škole zřídil program „Pomáháme si“, který realizuje již druhým rokem. Program pro žáky sociální pedagog vytvořil za účelem rozvoje sociálních dovedností a přípravy na výuku. Žáci po vyučování mohou navštívit sociálního pedagoga a účastnit se programu. Žáci zde vypracovávají domácí úkoly, připravují se na výuku, účastní se aktivit a her na rozvoj sociálních dovedností. V programu sociální pedagog využil také pomoc straších žáků (peer skupiny).

POMOC UČITELCE PROSTŘEDNICTVÍM KOUČOVACÍ HOSPITACE

Klíčová slova:

metodická podpora, koučink

Na sociálního pedagoga se obrátila učitel s žádostí o konzultaci a poradenství. Žáci v hodinách fyziky často nechápou probíranou látku a učitel si již neví rady, jak jim látku vysvětlit, aby to pochopili. Sociální pedagog se s pedagogem domluvil na koučovací hospitaci.

Byl stanoven cíl a obsah pozorování. Po návštěvě hodiny fyziky proběhla zpětná vazba a konzultace. Na základě postřehů z pozorování a rozhovoru učitel přišel na další možnosti, jak lépe žákům látku vysvětlit, a aby si informace zapamatovali.

KOMPLEXNÍ PODPORA DĚTEM, RODINÁM I UČITELŮM

Klíčová slova:

podpora, zprostředkování pomoci, mezioborová spolupráce

Sociální pedagog na základní škole působí třetím rokem. Jeho role ve škole je významná. Zprostředkoval víc jak padesáti dětem obědy ve škole zdarma. Zajistil finanční prostředky pro rodiny, které si nemohli dovolit uhradit svému dítěti pobyt na škole v přírodě či jiné školní akci, čímž se zatím nestalo, že by někdo z žáků nemohl odjed se svými vrstevníky. Vzhledem k neustálému pohybu sociálního pedagoga mezi dětmi se mu podařilo identifikovat žáky, kteří potřebují podporu a odbornou pomoc. Ve spolupráci s rodiči, se kterými je sociální pedagog v úzkém kontaktu, se podařilo najít i potřebné odborníky mimo školu a zamezit tak psychickému i fyzickému kolapsu. Sociální pedagog ulevuje třídním učitelům, protože vyřizuje mnoho záležitostí, na které oni sami nemají prostor. Ve škole je pro ně vždy k dispozici a mohou se na něj obrátit, když potřebují pomoc. Stejně jako pro žáky, když si potřebují s někým popovídat. Úzce také spolupracují s orgány jako je OSPOD a Policie, což napomáhá mnohem rychlejšímu vývoji aktuálních situací, které je nutné řešit hned.

Sociálnímu pedagogovi se také podařilo sehnat finanční pomoc pro dívku, která čekala na transplantaci jater. Finančním darem se ulevilo její rodině. Poté dívce zprostředkovala doučování a nyní opět chodí do školy se svými kamarády.

Díky spolupráci s rodiči a jinými institucemi se mi podařily sehnat pomůcky, které může sociální pedagog poskytovat žákům, jejichž rodiny mají finanční potíže a nemají peníze na zakoupení pomůcek. Mnoha dětem zajistil sociální pedagog doučování, podporu ve škole a podal jim pomocnou ruku, čímž podpořil školní úspěšnost žáků ve škole.

ZKUŠENOSTI SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA PŮSOBÍCÍHO NA STŘEDNÍ ŠKOLE

Klíčová slova:

náplň práce a role sociálního pedagoga na SOU, podpora žáků, podpora rodičů,
mezioborová spolupráce

Sociální pedagog působí na střední škole s výrazným podílem žáků se sociálním znevýhodněním. Školu navštěvují zejména chlapci. Velká část z nich přichází ze základní školy, kde byli prospěchově slabší. Nemalé procento chlapců ukončilo základní školu v 7. nebo 8. třídě. Několik žáků chodilo na školy zřízené dle § 16 školského zákona a mají speciální vzdělávací potřeby. Jejich přechod do nového typu školy, kdy je pro ně vše nové, ať už mluvíme o způsobu výuky, nových spolužácích, žácích, prostředí, učitelé, praktická výuka, kde se setkávají s mistry a v neposlední řadě většina z nich přichází o asistenta pedagoga, kterého měli na základní škole celou dobu k dispozici.

Všechna tato fakta jsou pro tyto žáky velmi stresová zátěž. Jejich rodiče ve výrazném procentu sami mají základní vzdělání, jsou nezaměstnaní. Není neobvyklé, že jsou pologramotní, nemají digitální dovednosti a k tomu se často potýkají s finančními a sociálními obtížemi. Většina rodičů vůbec neví, že s přechodem na jinou školu s jejich dítětem nepřichází do nové školy žádné informace, kromě osobních údajů, které nám sdělí. Až během studia, na základě pozorování zjišťujeme dané obtíže. Pomáháme rodičům zajistit vyšetření v PPP či SPC, pracujeme na edukaci rodičů a zjišťujeme důvody absence či školního neúspěchu. Rovněž působíme preventivně na předčasné odchody ze vzdělávání.

Sociální pedagog se tedy ve škole v počátku školního roku zaměřuje na studenty 1. ročníků, kde je třeba jim pomoci s přechodem, pomoci jim porozumět, naučit je základní dovednosti pro fungování ve škole a na praxi a v značné míře taktéž pracovat s jejich rodiči, aby věděli, že tu pro ně jsme, chceme jejich dítěti pomoci a že to společně můžeme dokázat.

Dále však pracuje i se všemi dalšími studenty, kteří potřebují podporu a k tomu stále monitoruje i nové situace, které u studentů mohou nastat a jsou specifické tím, že studenti jsou později během studia již zletilí, čímž se právně i sociálně dostanou, oni i jejich rodiny, do zcela nové situace, se kterou si často neumí poradit.

Ve velké míře se pojednává zejména o sociálním pedagogovi na základní škole a na střední škole a učiliště zvláště se opomíná, přitom zde studenti ztrácí jistotu, kterou na základních školách mají, navíc již nemají povinné vzdělávání, a tak často vypadávají ze systému podpory a prevence předčasných odchodů ze vzdělávání.

Náplň práce sociálního pedagoga na střední škole zahrnuje zejména konzultace a pohovory se zákonnými zástupci, sociálními službami, školními poradenskými zařízeními, základními školami, a hlavně s žáky a pedagogy. Role sociálního pedagoga je založena na individuálním přístupu, nehodnocení, podpoře, empatii a znalostí potřeb, možností a přístupu k dílčím osobám, se kterými je v kontaktu.

1. Podpora žáka s duševními obtížemi a jeho rodiny

Student nastoupil na odborné učiliště ze speciální školy. Z důvodu suicidálního jednání a pobytu na psychiatrickém oddělení nemocnice měl ve škole měsíční absenci.

Studentovi po návratu z nemocnice poskytoval podporu při začlenění do kolektivu třídy. Pedagogické pracovníky edukoval v přístupu k žákovi. Se studentem byl v pravidelném kontaktu a navazoval s ním důvěru. Student měl možnost k sociálnímu pedagogovi si přijít odpočinout a popovídat si.

Sociální pedagog intenzivně spolupracoval i s matkou, které poskytoval psychosociální podporu. Informoval ji rovněž o možnostech spolupráce se sociálními službami a zprostředkoval kontakt na bezplatného právníka pro právní ošetření péče o syna. Úzce také spolupracoval s opatrovníkem a SPC. Díky této podpoře a preventivním krokům student pokračuje dále ve studiu a jeho duševní stav je stabilizován.

2. Podpora školní úspěšnosti

Student pochází ze sociálně nepodnětného rodinného prostředí. Rodina je nespolupracující. Sociální pedagog studenta podporuje v pravidelné docházce do školy a pracovních návycích, vede ho k osamostatnění po dosažení zletilosti, edukuje ho v oblasti omlouvání své nepřítomnosti ve škole. Poskytuje mu rovněž individuální podporu při přípravě na opravou zkoušku (prázdninové doučování na odborný předmět), aby žák prospěl a postoupil do dalšího ročníku. Student je velmi aktivní, projevuje zájem o vzdělávání a docházka do školy je velmi dobrá.

3. Obtíže s adaptací a práce s třídním kolektivem

Ve třídě prvního ročníku se sešlo více žáků, potřebující specifické podmínky, z různých prostředí a návyků. Již během podzimu se objevovali první konflikty, došlo i k fyzickému napadání. Sociální pedagog promptně začal se sociometrií ve třídě, zapojil se a úzce spolupracoval se všemi rodiči, PPP, docházel do hodin a pracoval s kolektivem. Podařilo se vše brzy odkrýt, pracovat s dílčími aktéry a třída se ustálila a nyní jsou schopni společně kooperovat.

4. Další pozitivní příběhy z činností sociálního pedagoga

Sociální pedagog pomohl otci, který sám vychovává dceru, (matka toho času ve výkonu trestu) se sehnáním a následným objednáním u lékaře specialisty (ORL) pro dceru se surdopedickými problémy, což je v kraji, kde sociální pedagog působí velmi náročné.

Autistický chlapec s logopedickými problémy, který nemohl kvůli aktuálnímu stavu chrupu docházet na nápravu řeči. Matka nejevila zájem na tomto stavu nic měnit. Neustálými intervencemi sociálního pedagoga a dalších pedagogických pracovníků školy se podařilo matku přimět ke změně postoje a již proběhly prvotní stomatologické úkony, které povedou ke zmíněné nápravě řeči.

Pomohli jsme matce se dvěma dětmi v nastalé tíživé situaci – o letních prázdninách 2024 jí zemřel přítel a zároveň čelila vystěhování z městského bytu pro dlouhodobé neplacení nájemného. Dnes bydlí a zároveň jí byla nabídnuta pomoc spojená s finanční gramotností.

Sociální pedagog usiloval vysvětlit úzkostlivým rodičům, že izolování jejich dvou dcer od okolí, především pak od vrstevníků, neprospívá jejich celkové socializaci ve společnosti. Nejen nyní, ale i do budoucna. Dívky nyní celkem pravidelně dochází do NZDM.

Sociální pedagog dál pomáhá s doprovodem do SPC a PPP, zajišťuje možnosti placení školních pomůcek, poskytuje poradenství, rozvíjí finanční gramotnost (např. nakupování měsíčních jízdenek při přepravě studentů do a ze školy). Učí rodiče, aby se nebáli říci si o pomoc či využívat služeb pomáhajících organizací.

ZÁVĚR

Sociální pedagogové čelí mnoha výzvám, které si žádají nejen odborné dovednosti, ale i hluboké porozumění lidským emocím a potřebám. Kazuistické/intervizní semináře se ukázaly jako velmi cenný nástroj nejen pro profesní růst samotných sociálních pedagogů, ale i jako forma podpory a sdílení zkušeností mezi kolegy. Ukázalo se, že pravidelná reflexe a diskuse nad konkrétními případy je nejen inspirativní, ale i nezbytná pro efektivní poskytování pomoci žákům a jejich rodinám. V rámci realizace kazuistických/intervizních seminářů, jejichž výstupem je tento sborník, jsme měli možnost seznámit se s širokým spektrem případů a témat, které reflektují náročnost a komplexnost práce sociálních pedagogů ve školách.

Sdílením konkrétních případů a osvědčených postupů tak můžeme přispět k prevenci negativních jevů, např. syndrom vyhoření, a tím posílit duševní pohodu sociálních pedagogů. Je nezbytné, abychom i nadále podporovali profesní a osobnostní růst sociálních pedagogů a podporovali tak vytváření prostředí otevřené diskusi a reflexi. Skrze spolupráci a výměnu zkušeností můžeme posilovat jejich odbornost a přispět k pozitivním změnám ve školním prostředí.

Případy, které jsou v tomto sborníku uvedeny, přinášejí nejen pohled na konkrétní řešení problémových situací, ale také ukazují významné aspekty profesionálního přístupu sociálního pedagoga. Diskutovaná témata pak reflektují aktuální výzvy, se kterými se sociální pedagogové setkávají, a nabízejí odpovědi na často kladené otázky. Příklady dobré praxe jsou důkazem toho, že efektivní a citlivý přístup k žákům a jejich rodinám může vést k pozitivním změnám a zlepšení jejich situace.

Doufáme, že tento sborník bude sloužit jako inspirace a podpora nejen pro sociální pedagogy, ale i pro ostatní pedagogické pracovníky. Věříme, že sdílením zkušeností i osvědčených postupů přispějeme k dalšímu zkvalitnění práce sociálních pedagogů a k lepšímu porozumění jejich významné roli ve školním prostředí.

PODĚKOVÁNÍ

Rádi bychom vyjádřili vděčnost všem osobám, které se, jakkoliv podíleli či přispěli k přípravě, tvorbě či vydání tohoto sborníku. Záměrem tohoto dokumentu plného praktických zkušeností bylo přinést sociálním pedagogům a dalším oporu a inspiraci při řešení každodenních výzev.

Zcela zásadní poděkování patří Nadaci Sirius za její podporu. Ta umožnila nejen realizaci kazuistických / intervizních seminářů napříč pěti krajskými městy, ale taktéž vydání tohoto sborníku jako jednoho z výstupů projektu Podpora zkvalitnění práce sociálních pedagogů ve školách.

Chtěli bychom srdečně poděkovat také našim facilitátorkám, Simoně Vysočanské, Nele Beranové, Nicole Blábolilové, Štěpánce Veřmiřovské, Věře Adamusové, Pavle Hrubanové a Janě Růžičkové. Ty svými odborným znalostmi a zkušenostmi z působení na pozici sociálního pedagoga přispěli k podnětným a inspirativním diskuzím a sdílení dobré praxe, čímž zajistily podporu pro 77 začínajících i zkušených sociálních pedagogů.

Nelze zapomenout ani na instituce, které nám poskytly prostory pro konání seminářů. Jejich spolupráce byla klíčová pro úspěšné setkávání účastníků v bezpečném a příjemném prostředí.

Velké poděkování patří také všem sociálním pedagogům, kteří se aktivně zapojili do seminářů a jako účastníci sdíleli své cenné zkušenosti. Jejich ochota přispět do diskusí přinesla obohacující myšlenky a zajímavé podněty k reflexi a dala tak základ pro tvorbu tohoto sborníku dobré praxe. Poděkování patří rovněž sociálním pedagogům, kteří nám poskytli jejich příklady dobré praxe.

V neposlední řadě bychom rádi poděkovali vedení škol, které umožnilo sociálním pedagogům účast na těchto seminářích. Jejich důvěra a podpora jsou klíčové pro rozvoj a profesní růst sociálních pedagogů a tím i zajištění jejich efektivní práce.

Děkujeme všem za spolupráci a podporu na cestě ke zkvalitnění práce sociálních pedagogů!

Autorský kolektiv